

Uppdrag att stödja genomförandet av och följa upp den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd

Delredovisning april 2020

Sammanfattning

Den 30 augusti 2018 fattade regeringen beslut om en nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) har i uppdrag att stödja genomförandet och följa upp strategin. I denna delredovisning presenterar MFoF de initiativ som tagits, och det arbete som genomförts fram till och med 1 april 2020.

MFoF:s arbete med regeringsuppdraget kan grovt delas in i fyra områden. Dessa områden ses som särskilt viktiga för att uppnå strategins mål om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt.

- Samla och tillgängliggöra kunskap för att stödja genomförandet.
- Driva arbetet kring mätning och indikatorer inom föräldraskapsstödet.
- Löpande stöd till regionala stödstrukturer.
- Löpande samverkan och dialog med relevanta aktörer.

MFoF ska som kunskapsmyndighet bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och ansvara för kunskapsförmedling av förebyggande insatser inom området föräldraskapsstöd. Under första halvan av regeringsuppdraget har ett flertal kunskapsunderlag tagits fram, och ett arbete pågår under 2020 för att bygga upp information om föräldraskapsstöd på myndighetens hemsida. En rad samarbeten med andra myndigheter har startats för att ta fram ny kunskap på området.

Sedan 2018 har myndigheten även arbetat aktivt med att utveckla nationella indikatorer för föräldraskapsstödsområdet. Arbetet har innefattat en rad samråd och dialoger med lokala, regionala och nationella aktörer och det slutliga förslaget kommer att presenteras för Socialdepartementet 1 juni 2020. De nationella indikatorerna kommer att vara ett första steg i att mäta och följa föräldraskapsstödsområdet, men regionala och lokala uppföljningar kommer fortsatt att vara viktiga. För att få till en ändamålsenlig uppföljning av arbetet med stöd till föräldrar behövs även en fortsatt diskussion kring olika aktörers roller i ett sådant system.

MFoF har ett nära samarbete med Länsstyrelserna, som är den regionala aktör som ska stödja arbetet regionalt i respektive län. Myndigheten deltar i Länsstyrelsernas nationella nätverksträffar och har löpande kontakt med den nationella samordnaren för Länsstyrelsernas uppdrag som finns på Länsstyrelsen i Örebro. Länsstyrelserna är viktiga aktörer i föräldraskapsstödsarbetet och en värdefull länk mellan den nationella och den lokala nivån. Länens förutsättningar för arbetet varierar dock. Tillsammans med Länsstyrelserna har MFoF samverkat med regionala strukturer inom bland annat ANDT-området och mäns våld mot kvinnor. Myndigheterna genomför även gemensamma kunskapsförhöjande insatser såsom nationella och regionala konferenser om föräldraskapsstöd och dialogmöten.

Utöver samarbetet med Länsstyrelserna har MFoF fört dialog med aktörer som har närliggande och/eller överlappande uppdrag kring föräldraskapsstöd. Sedan 2018 har samverkan skett med bland annat Skolverket, Barnombudsmannen, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten, Brottsförebyggande rådet och Delegationen mot segregation. Föräldraskapsstöd är en insats som har starkt stöd i forskning och kan användas som verktyg inom en rad områden för att undvika negativa utfall såsom psykisk ohälsa, våld, kriminalitet, utanförskap och skolmisslyckanden. MFoF:s mål är att öka kunskapen om föräldraskapsstöd som en effektiv insats, och främja samarbeten som leder till att barn får en trygg uppväxt och goda relationer till sina föräldrar. Det är en investering för framtiden.

Innehåll

Sammanfattning	3
Bakgrund	7
Tre genomsyrande perspektiv	8
Barns rättigheter	8
Jämställt föräldraskap	8
Jämlikhet i hälsa	8
Insatser inom målområdena	9
Ett kunskapsbaserat arbetssätt	9
Kunskap till aktörer om kunskapsbaserat arbetssätt.....	9
Utveckling av indikatorer bidrar till utveckling av stödet.....	9
Mer kunskap om stöd till föräldrar efter adoption.....	9
Stöd till föräldrar i ANDT-frågor.....	9
Stöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning.....	10
Stöd till föräldrar vars barn som begår brott.....	10
Stöd till föräldrar när det gäller barns och ungas medieanvändning.....	10
Ett tillgängligt stöd	10
Stöd till föräldrar inom hälso- och sjukvården.....	11
Stöd till föräldrar inom missbruks- och beroendevården.....	12
Föräldraskapsstöd inom Kriminalvården.....	12
Familjerådgivningen kartläggs.....	12
Föräldraskapsstöd till särlevande föräldrar.....	12
En stödjande organisation	13
Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ges en tydlig roll i genomförandet.....	13
Samordning och stöd på regional nivå för att nå ut med kunskapen.....	13
Samverkan med andra regionala stödstrukturer.....	13
Uppdraget att stödja genomförandet av den nationella strategin	15
Samla och tillgängliggöra kunskap	15
En utvecklad webbplats – "En väg in".....	15
Kunskapsutveckling.....	15
Kunskapsspridning och aktuellt inom området.....	16
Driva arbetet kring mätning och indikatorer inom föräldraskapsstödsområdet	18
Samråd med Socialdepartementet.....	18
Myndighetssamverkan.....	18
Nulägesbild av befintligt arbete med mätning och indikatorer och behov på lokal och regional nivå.....	19
Intervjustudie med 10 kommuner.....	19
Dialogmöte med representanter från mödra- och barnhälsovården.....	19
Dialog med socialtjänstens utvecklingsledare för barn och unga.....	20
Löpande samtal med representanter för familjecentraler via FFFF.....	20
Inventering av befintliga datakällor och indikatorer med bäring på föräldraskapsstödsområdet.....	20

Stöd till regionala stödstrukturer	21
Stöd till länsstyrelserna genom deltagande i arbetsutskott och nationella nätverksträffar.....	21
Löpande avstämningar med Länsstyrelsernas nationella samordnare för föräldraskapsstöd.....	21
Gemensam dialog med beslutsfattare på Länsstyrelsernas chefsforum för social hållbarhet.....	22
Följa arbetet med pilotlän folkhälsa.....	22
Samråd och dialog med relevanta aktörer	23
Samråd med nationella myndigheter.....	23
Samråd med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).....	23
Forskning.....	23
Civilsamhället.....	24
Arbetsgivare.....	24
Internationell samverkan.....	24
Förvaltning av föräldraskapsstödsprogram	25
Problembeskrivning.....	25
Identifierade utmaningar och hinder för nationell förvaltning.....	26
Identifierade behov av en mer effektiv samordning av statliga resurser inom preventionsområdet.....	28
Slutsatser och fortsatt arbete.....	29
Uppdraget att följa upp den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd	31
Uppföljning av föräldraskapsstödet – nuläge och förutsättningar	31
Nationella indikatorer.....	31
Regionalt uppföljningsarbete.....	31
Lokalt uppföljningsarbete.....	32
Uppföljning av den nationella strategins mål och målområden	32
Länsstyrelsernas uppföljning kopplat till de tre målområdena.....	32
Kommuners syn på arbetet inom de tre målområdena.....	33
Reflektioner och diskussion för fortsatt arbete med uppföljning av föräldraskapsstöd	34
Avslutande diskussion	36
Utmaningar och möjligheter i det fortsatta arbetet för ett stärkt föräldraskapsstöd.....	36
Bilaga 1	37
Inbjudna aktörer till diskussioner om förvaltning av metoder och program inom preventionsområdet 2019.....	37
Bilaga 2	38
Inbjudan och program till nationell konferens "Jämställt föräldraskap – gynnar arbetstagare och arbetsgivare", 24 september 2019.....	38

Bakgrund

Den 30 augusti 2018 fattade regeringen beslut om en nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd¹. Samma dag fattades beslut att ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) i uppdrag att stödja genomförandet och följa upp strategin. Myndigheten ska inom ramen för uppdraget ta initiativ utifrån de prioriteringar som myndigheten bedömer som angelägna för att uppnå strategins mål och inriktningen i strategin. Myndigheten ska även följa upp föräldraskapsstödet och strategins målsättning och målområden². I arbetet med uppföljningen ska hänsyn tas till det uppdrag myndigheten har att utveckla indikatorer inom sina verksamhetsområden³.

Den 30 november 2018 lämnade MFoF en plan för genomförande av uppdraget till Socialdepartementet⁴. I planen beskrevs hur myndigheten ämnade ta sig an uppdraget och vilka områden myndigheten såg som prioriterade under strategiperioden. Planen byggde på en rad dialoger med beslutsfattare och yrkesverksamma inom kommun, region och länsstyrelser samt på underlag från forskare inom fältet. I den löpande texten kommer denna plan att refereras som "genomförandeplanen".

Genomförandeplanen beskriver fyra övergripande områden som myndigheten ser som särskilt viktiga för att uppnå strategins mål:

- Samla och tillgängliggöra kunskap för att stödja genomförandet.
- Driva arbetet kring mätning och indikatorer inom föräldraskapsstödet.
- Löpande stöd till regionala stödstrukturer.
- Löpande samverkan och dialog med relevanta aktörer.

Delredovisningen kommer i stort att följa denna indelning. Utöver de fyra prioriterade områdena i genomförandeplanen beskrivs även utvecklingen av de insatser som regeringen initierat på nationell nivå inom respektive målområde i den nationella strategin kortfattat. Denna beskrivning finns i kapitel 3.

I den nationella strategin anger regeringen att begreppet förälder bör ges en vidare definition, och att stöd inte endast ska erbjudas barnets rättsliga föräldrar utan även andra närstående vuxna personer som barnet betraktar som förälder eller som på annat sätt är viktiga för att främja barnets hälsa och utveckling. När MFoF använder begreppen förälder och föräldraskapsstöd i denna rapport ska de alltså ses ur detta vidare perspektiv.

¹ Socialdepartementet, En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd. Dnr S2018/04678/FST.

² Socialdepartementet, Uppdrag att stödja genomförandet av den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd. Dnr S2018/04675/FST (delvis).

³ Socialdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Dnr S2016/07779/RS (delvis).

⁴ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), Plan för uppdraget att stödja genomförandet av den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd (S2018/04675/FST, delvis). Dnr 1.1.1:902/18.

Tre genomsyrande perspektiv

I den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd beskriver regeringen tre perspektiv som ska genomsyra allt föräldraskapsstödsarbete – barnets rättigheter, jämställdhet och ett jämställt föräldraskap samt jämlikhet i hälsa.

Barns rättigheter

Barnets rättigheter, hälsa och utveckling i enlighet med barnkonventionen är en grundläggande utgångspunkt som ska genomsyra strategin och arbetet med att genomföra den. Enligt barnkonventionen har föräldrar huvudansvaret för barnet och barnet har rätt att växa upp i en miljö präglad av lycka, kärlek och förståelse. Som konventionsstat har Sverige åtagit sig att stödja föräldrar i att fullgöra ansvaret för sitt barn. Det är viktigt att föräldrar får kunskap om de rättigheter barnet har och vad rättigheterna innebär. Insatser som berör barn, exempelvis föräldraskapsstöd, ska utgå från barnkonventionens princip om barnets bästa och att barnet har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör det. I arbetet med stöd till föräldrar är det betydelsefullt att beakta barnets perspektiv på hur en bra föräldrar bör vara och barnets syn på föräldraskapsstöd.

Jämställt föräldraskap

Jämställdhet och det jämställda föräldraskapet är grundläggande utgångspunkter som ska genomsyra strategin och arbetet med att genomföra den. I barnkonventionen framgår att konventionsstaterna ska göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppföstran och utveckling. Jämställdhetspolitiken utgår från att kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet att forma samhället och sina egna liv. I ett jämställt föräldraskap eftersträvas ekonomisk jämställdhet och en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet mellan kvinnor och män. Ett jämställt föräldraskap, där båda föräldrarna deltar och gemensamt utövar omsorgen om barnet, gynnar barns hälsa och utveckling. Även föräldrarnas hälsa främjas. Enligt regeringen behöver föräldraskapsstödet på ett tydligare sätt bidra till ett mer jämställt föräldraskap, inte minst genom att möta föräldrars behov av stöd i sin relation till varandra och i sina ambitioner att leva jämställt.

Det jämställda föräldraskapet kan även bidra till att motverka mäns våld mot flickor och kvinnor samt föräldrars våld mot barn. Detta förutsätter bl.a. att stödet utmanar begränsande och destruktiva föreställningar om kön och främjar alla föräldrars delaktighet i frågor som traditionellt har betraktats som antingen mammors eller pappors ansvarsområde.

Jämlikhet i hälsa

En tredje utgångspunkt som ska genomsyra föräldraskapsstödsarbetet är jämlikhet i hälsa. Folkhälsoarbetet utgår från det nationella målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Arbetet ska beakta skillnader i hälsa som har samband med de sju diskrimineringsgrunderna som omfattas av diskrimineringslagen dvs. kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Dessa aspekter ska genomsyra allt folkhälsoarbete och genomföras på alla nivåer i samhället. För att främja jämlikhet och jämlik hälsa för alla barn behöver föräldraskapsstödet tillgängliggöras för fler.

Insatser inom målområdena

Den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd innehåller ett övergripande mål för föräldraskapsstödsarbetet, samt tre tillhörande målområden. Utveckling inom dessa målområden är viktig för att strategins målsättning att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt ska nås. Nedan presenteras insatser som initierats av regeringen samt av olika myndigheter inom respektive målområde.

Ett kunskapsbaserat arbetssätt

Kunskap till aktörer om kunskapsbaserat arbetssätt

MFoF har inlett ett arbete med att ta fram kunskapsstöd inom föräldraskapsstödsområdet. Utgångspunkten är Folkhälsomyndighetens tidigare vägledning "Föräldrar spelar roll"⁵ och kunskapsstödet riktar sig till yrkesverksamma inom kommun, region och andra aktörer som erbjuder föräldraskapsstöd. Vägledningen i dess tidigare utformning kommer inte att uppdateras, utan kunskapsstödet kommer att vara helt webbaserat och finnas tillgängligt på myndighetens webbplats. Vidare har ett kunskapsmaterial kring barns rättigheter och hur de kan tas tillvara i föräldraskapsstödet har påbörjats och kommer att färdigställas under 2020. Läs mer om utvecklingen av webbplatsen och MFoF:s arbete med kunskapsutveckling under avsnitt 4.1.

Utveckling av indikatorer bidrar till utveckling av stödet

MFoF fick i regleringsbrevet 2017 uppdraget att ta fram och utveckla indikatorer som gör det möjligt att följa utvecklingen över tid inom ramen för sina verksamhetsområden. Indikatorerna ska utgå från regeringens mål för individ- och familjeomsorgen om stärkt skydd för utsatta barn samt visa barns delaktighet och i vilken utsträckning barnet kommer till tals. Framtagandet av indikatorer kommer att bidra till utvecklingen av stödet till de yrkesverksamma då indikatorerna gör det möjligt att följa upp och mäta över tid. Uppdraget slutredovisas till Socialdepartementet 1 juni 2020. Läs mer om uppdraget i avsnitt 4.2.

Mer kunskap om stöd till föräldrar efter adoption

MFoF har under 2019 uppdaterat utbildningsmaterialet "Föräldraskap genom adoption", vilket finns tillgängligt för kommuner och andra aktörer som erbjuder föräldrautbildningar till föräldrar som adopterat. MFoF har också under året utbildat aktörer som utbildar inom detta utbildningsmaterial. Vidare har myndigheten påbörjat ett arbete med att samla kunskap inom adoptionsområdet. Ett framtagande av en modell för tidigt stöd har också påbörjats, en modell som omfattar stöd till föräldrar de första åren efter adoption. Denna modell kommer att färdigställas under 2020.

Stöd till föräldrar i ANDT-frågor

Det är viktigt att föräldrar kan kommunicera med sina barn om exempelvis alkohol och tobak samt sätta gränser kring vad som gäller kring detta. Kunskap och stöd i frågor om ANDT är därför en naturlig del i föräldraskapsstödet. Regeringens strategi för ANDT-politiken⁶ poängterar vikten av stöd till föräldrar och stödet erbjuds främst av aktörer på lokal nivå såsom kommuner. Till stöd för de lokala aktörerna finns i sin tur Länsstyrelsernas regionala ANDT-samordnare som kan erbjuda kompetenshöjande insatser och aktuell information. Den nuvarande nationella ANDT-strategin avser perioden 2016–2020. Under 2019 påbörjades ett arbete med att utforma en fortsättning av det nationella ANDT-området och MFoF har under våren deltagit vid en hearing hos Socialdepartementet med fokus på prevention. Föräldraskapsstöd lyftes där som en väl beforskad och kostnadseffektiv insats i det preventiva arbetet.

5 Folkhälsomyndigheten, Föräldrar spelar roll. Vägledning i lokalt och regionalt föräldrastödsarbete, 2014. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

6 Skr 2015/16:86, En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016 – 2020. Stockholm: Socialdepartementet.

Stöd till föräldrar som har barn med funktionsnedsättning

Socialstyrelsen publicerade 2017 ett kunskapsstöd till yrkesverksamma inom barnhälsovården om att möta och stödja föräldrar till barn med funktionsnedsättning i föräldraskapet⁷. Detta har nu följts upp med ett utbildningspaket. Utbildningspaketet riktat till yrkesverksamma har fått god spridning i landet. I alla regioner har en samordnare utbildats som sedan tagit med kunskapen och kompetensutvecklat personal i sin region. Nedladdnings-, beställnings-, visnings- och delningsfrekvensen av produkterna har enligt Socialstyrelsen varit god. Det har tagits fram två filmer, en i huvudsak till föräldrar och en i huvudsak till barnhälsovården, och dessa har laddats ned ofta via sociala medier.

Stöd till föräldrar vars barn som begår brott

Föräldraskapsstöd är en central del i det brottsförebyggande arbetet. Stöd till föräldrar vars barn begår brott är därför viktigt. I Socialstyrelsens nya kunskapsstöd *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende*⁸ betonas både universellt och riktat föräldraskapsstöd som effektiva insatser i det brottsförebyggande arbetet. Kunskapsstödet riktar sig till beslutsfattare och yrkesverksamma inom socialtjänsten och kompletterar Socialstyrelsens handbok *Barn och unga som begår brott och allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare*⁹.

Anhöriga till barn och vuxna som är involverade i våldsbejakande extremism har ofta ett stort behov av stöd. För att stödja kommunernas socialtjänst har Socialstyrelsen utarbetat ett utbildningspaket *"Väldsbekämpande extremism – Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna"*¹⁰.

Stöd till föräldrar när det gäller barns och ungas medieanvändning

Statens medieråd har under 2019 gjort ett antal undersökningar kring barn och ungas medievanor som kan vara till stöd för föräldrar och andra vuxna som finns nära barnet. *"Ungar & medier"* är landets största undersökning av barns och ungas medievanor och har genomförts vartannat år sedan starten 2005. *Ungar & medier 2019* omfattar ett riksrepresentativt urval av barn och unga 0–18 år¹¹. Datainsamlingen genomfördes under hösten och vintern 2018 av Statistiska centralbyrån (SCB) på uppdrag av Statens medieråd, som är expertmyndighet på området barn, unga och medier. Statens medieråd har under 2019 även publicerat undersökningen "Föräldrar & medier" som är landets största statistiska undersökning av föräldrars attityder kring barns medievanor¹².

7 Socialstyrelsen, Att möta föräldrar till barn med funktionsnedsättning. Kunskapsstöd till barnhälsovården. Stockholm: Socialstyrelsen 2017.

8 Socialstyrelsen, Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende. Kunskapsstöd för socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen 2020.

9 HSLF-FS 2019:30, Allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare. Stockholm: Socialstyrelsen.

10 Socialstyrelsen, Väldsbekämpande extremism. Ett utbildningsmaterial för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna. Studiehandledning. Stockholm: Socialstyrelsen 2017.

11 Statens medieråd, Ungar & medier. Stockholm: Statens medieråd, 2019.

12 Statens medieråd, Föräldrar & medier. Stockholm: Statens medieråd, 2019.

Ett tillgängligt stöd

Stöd till föräldrar inom hälso- och sjukvården

Mödra- och barnhälsovården möter så gott som alla föräldrar och har stora möjligheter att stärka dem i sitt föräldraskap. Under 2018 slöt Regeringen två överenskommelser med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), den ena med fokus på förlossningsvården och kvinnors hälsa¹³, och den andra för att öka tillgängligheten i barnhälsovården för grupper i socioekonomiskt utsatta områden¹⁴.

Det tidiga föräldraskapsstödet inom mödrahälso- och förlossningsvården behöver vara tillgängligt för både kvinnan och hennes partner. Genom att kvinnans partner är delaktig i samband med graviditet och förlossning skapas förutsättningar för ett jämställt föräldraskap. Delaktighet i den tidiga omvårdnaden ökar föräldrars benägenhet att engagera sig i barnet över tid. Under 2019 har regionernas arbete inom ramen för överenskommelsen varit brett med totalt nästan 500 inrapporterade insatser, varav en del fokuserar på föräldraskapsstöd. Några exempel på föräldraskapsstödjande insatser i regionerna är enligt Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) fortbildning av barnmorskor i utbildningspaketet "Föda utan rädsla, satsningar på nya familjecentraler, föräldraskapsstöd till föräldrar med postpartumdepression, psykisk ohälsa eller som är isolerade samt utveckling av nya former av stöd, exempelvis "Neopodden" för föräldrar med barn inom neonatalvården. Regionerna har utöver detta arbetat för att vården ska nå ut till fler, att identifiera och stödja grupper med särskilda behov och att matcha kompetensen inom vården efter kvinnornas olika behov. Utöver regionernas arbete har även Socialstyrelsen haft ett uppdrag att stödja överenskommelsen. I deras slutrapport av uppdraget¹⁵ anger de brister och stora variationer i graviditets- och förlossningsvården över Sverige. De visar på att kvinnor med psykisk ohälsa och socioekonomiskt utsatta kvinnor är några av de mest sårbara grupperna, och att hälso- och sjukvårdens olika delar och socialtjänsten skulle behöva stärka sitt samarbete för att ge dessa kvinnor det stöd som de behöver. Regeringen har nu beslutat att förlänga satsningen med en miljard kronor årligen fram till 2022.

För att stödja genomförandet av överenskommelsen om en mer tillgänglig barnhälsovård har Socialstyrelsen, i samarbete med Folkhälsomyndigheten, genomfört en förstudie i syfte att identifiera vilket stöd regionerna och professionerna i barnhälsovården samt SKR behöver. Som ett resultat av förstudien har Socialstyrelsen påbörjat en översyn av "Vägledning för barnhälsovården"¹⁶ och kommer att göra en nationell kartläggning av barnhälsovården. Dessutom arrangerade myndigheterna gemensamt en inspirationsdag om utökade hembesök under 2019. Det övergripande målet med överenskommelsen är att öka tillgängligheten i barnhälsovården för grupper som har sämre hälsa och tandhälsa och lägre vaccinationstäckning genom utökade hembesök eller annan uppsökande verksamhet i främst socioekonomiskt utsatta områden där även följsamheten till vårdprogram kan vara låg. Framstegen handlar i flera regioner om utvecklad samverkan mellan barnhälsovården och tandvården, som exempelvis ett gemensamt mottagningsbesök eller rutiner för att bättre integrera munhälsa i barnhälsovården.

Vid den nationella barnhälsovårdskonferensen 2017 togs beslut om att införa ett enskilt föräldrasamtal för pappa/den icke-födande föräldern i barnhälsovårdsprogrammet. Under 2019 har den nationella arbetsgruppen Jämställt föräldrastöd arbetat fram en gemensam nationell modell och ett material,

13 Socialdepartementet och Sveriges Kommuner och Landsting, Ökad tillgänglighet och jämlikhet i förlossningsvården och förstärkta insatser för kvinnors hälsa. Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Landsting 2017- 2019. Stockholm: Socialdepartementet, 2017.

14 Socialdepartementet och Sveriges Kommuner och Landsting, Insatser för ökad tillgänglighet i barnhälsovården m.m. Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Landsting 2018. Stockholm: Socialdepartementet, 2018.

15 Socialstyrelsen, Stärkt förlossningsvården och kvinnors hälsa. Slutredovisning av regeringsuppdrag om förlossningsvården och hälso- och sjukvård som rör kvinnors hälsa. Stockholm: Socialstyrelsen, 2019.

16 Socialstyrelsen, Vägledning för barnhälsovården. Stockholm: Socialstyrelsen, 2014.

baserat på erfarenheter efter pilotprojekt som genomförts i landet. Enligt Rikshandboken för barnhälsovård ska kvinnans partner erbjudas enskilt samtal när barnet är 3-5 månader med syfte att erbjuda föräldraskapsstöd och etablera kontakt¹⁷.

Stöd till föräldrar inom missbruks- och beroendevården

Socialstyrelsen har i uppdrag att under 2017-2020 stärka stödet till barn som anhöriga¹⁸. Missbruk och beroende hos föräldrar behöver ses i ett familjeperspektiv. I uppdraget ingår bl.a. att stärka stödet till föräldrar i föräldraskapet genom att utarbeta ett mer familjeorienterat arbetssätt inom missbruks- och beroendevården samt att fokusera på att stärka samspel och anknytning mellan förälder och det späda barnet. Inom ramen för uppdraget har några kommuner under 2018 utvecklat nya tjänster utifrån att intervjua barn och föräldrar om deras önskemål och behov, så kallad användar-driven innovation¹⁹. Socialstyrelsen har i samarbete med SKR, Folkhälsomyndigheten och Nationellt Kompetenscentrum Anhöriga (NKA) inhämtat kunskap om målgrupperna och utveckling av stöd till barn som anhöriga har stöttats på olika sätt²⁰.

Föräldraskapsstöd inom Kriminalvården

Kriminalvården har inom det föräldraskapsstödjande arbetet två huvudspår. Det ena är föräldragrupper som arrangeras på vissa anstalter och som har visat sig mycket uppskattade bland deltagarna då barnen många gånger är motivationen till att ändra sitt beteende. Det andra spåret är "Godnattsagor inifrån", vilket är en studiecirkel i samverkan mellan Kriminalvården och biblioteken. Dessa studiecirkelar vill visa på hur viktig läsandets betydelse är för barnets utveckling och som ett led i detta kan deltagarna läsa sagor som spelas in och skickas hem till barnen. Godnattsagorna stärker även relationen mellan den frihetsberövade föräldern och barnet.

I syfte att stärka stödet till föräldrar i föräldraskapet avsätter Regeringen årligen medel i Kriminalvårdens regleringsbrev för statsbidrag till ideella organisationer som bedriver arbete inom kriminalvårdens område. Därigenom finns ett flertal ideella organisationer som anordnar föräldraskapsstödjande insatser riktade till föräldrar som har frihetsberövade anhöriga, vilka oftast är internetbaserade. Exempel på ideella organisationer som har dessa stödinsatser är BUFFF, Kumulus, Insidan och Solrosen.

Familjerådgivningen kartläggs

Kommunerna är enligt 5 kap. 3 § 2 stycket Socialtjänstlagen (SoL) skyldiga att sörja för att familjerådgivning erbjuds den som begär det, antingen genom kommunens egen försorg eller hos annan lämplig yrkesmässig rådgivare. MFoF har inlett en kartläggning av familjerådgivningen i syfte att få aktuell kunskap när det gäller stödets tillgänglighet. En enkätundersökning kommer under våren 2020 att skickas ut till landets alla kommuner. Under året kommer sedan MFoF att sammanställa och förmedla den information som framkommer till ansvariga aktörer.

Föräldraskapsstöd till särlevande föräldrar

Vid allvarliga och eskalerande konflikter mellan föräldrar som separerat finns risk för barnets välbefinnande. För att förebygga sådana konflikter kan samordnande insatser behövas från olika aktörer såsom kommunal familjerätt, individ- och familjeomsorg, skola och hälso- och sjukvård. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har bedrivit en försöksverksamhet om samordnat tvärprofessionellt stöd i samband med konflikter mellan föräldrar i s.k. samverkansteam²¹. Försöksverksamheten har omfattat fem kommuner och har utvärderats av forskare med positivt resultat. Regeringen har ansett

17 Rikshandboken i Barnhälsovård, Enskilda föräldrasamtal erbjuds vid 3-5 månaders ålder, 2018, <https://www.rikshandboken-bhv.se/for-bhv/aktuellt-i-barnhalsovarden/enskilda-foraldrasamtal-erbjuds-vid-3-5-manaders-aldern/>, hämtad 2020-03-25.

18 Socialdepartementet, Uppdrag om stärkt stöd till barn som anhöriga. Dnr S2017/01014/FS.

19 Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA), Familjeorienterad innovation, 2019, <https://www.anhoriga.se/nkaplay/familjeorienterad-innovation/>. Hämtad 2020-03-06.

20 Järkestig Berggren U. och Hanson E., Stödprogram riktade till barn och/eller föräldrar när en förälder missbrukar alkohol eller andra droger – en kunskapsöversikt, Barn som anhöriga 2016:4, Stockholm: Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA) 2016.

21 Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Barnhuset har beviljats medel för att bedriva försöksverksamhet med samverkansteam, 2014, <http://www.allmannabarnhuset.se/2014/08/barnhuset-har-beviljats-medel-att-bedriva-forsoksverksamhet-med-samverkansteam/>. Hämtad: 2020-03-19.

att det är viktigt att omhänderta kunskapen och erfarenheten som pilotprojektet genererat men att det också kan finnas andra modeller och arbetsformer för samverkan inom familjerättsområdet som det kan vara av intresse att analysera och fördjupa kunskapen om.

MFoF har mot denna bakgrund fått regeringens uppdrag att analysera kommuners behov av stöd och förutsättningar för samverkan i familjerättsliga ärenden²². Inom detta uppdrag har MFoF under 2019 påbörjat en kartläggning bland landets kommuner. I en enkätundersökning frågades det bland annat vilka utmaningar och framgångsfaktorer familjerätterna ser i att samverka med andra aktörer runt barn och deras separerade föräldrar som är i konflikt. Dessa enkätsvar ska under 2020 sammanställas och analyseras för att sedan redovisas som en kartläggning vilken kommunerna kommer att kunna ta del av och använda för att initiera eller vidareutveckla samverkansarbete på familjerättsområdet. Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2021.

En stödjande organisation

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ges en tydlig roll i genomförandet

MFoF har i uppdrag att stödja genomförandet och följa upp den nationella strategin. Läs mer om MFoF:s insatser i avsnittet "Uppdraget att stödja genomförandet av den nationella strategin", kapitel 4.

Samordning och stöd på regional nivå för att nå ut med kunskapen

Länsstyrelserna utgör en viktig länk från den nationella till den regionala nivån. De har i sitt uppdrag ett ansvar att stödja kommuner, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer att genomföra den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd. Då länsstyrelserna har god kunskap om de aktörer som erbjuder föräldraskapsstöd kan de uppfatta och förmedla vidare de behov som finns hos föräldrar och de aktörer som erbjuder föräldraskapsstöd. Länsstyrelsen Örebro samordnar och stödjer arbetet. Länsstyrelserna har alla en regional samordnare för föräldraskapsstöd och kan vara behjälpliga i sin region med stöd och samordning kring föräldraskapsstödjande insatser. Två gånger per år samlas dessa regionala samordnare för nationella träffar där de utbyter erfarenheter och får ta del av aktuell kunskap inom området. MFoF har deltagit vid dessa nationella träffar. Länsstyrelsernas nationella samordnare har kontinuerliga avstämningar med MFoF och utbyter information, kunskap samt planerar för gemensamma insatser.

Samverkan med andra regionala stödstrukturer

Under 2019 har ett samarbete mellan Länsstyrelserna påbörjats för att skapa strukturer för samverkan mellan sakområden. Länsstyrelsernas nationella samordnare för föräldraskapsstöd har initierat träffar för de nationella samordnarna inom social hållbarhet som omfattar sakområdena jämställdhet, föräldraskapsstöd, ANDT, mäns våld mot kvinnor, integration, tillsyn, brottsförebyggande arbete och mänskliga rättigheter/barnrätt. Syftet är att möjliggöra regional samverkan mellan de olika uppdragens förebyggande arbete.

Länsstyrelserna har även i sitt uppdrag att stödja aktörer regionalt i genomförandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017-2026²³. Under 2019 reviderades handboken "Inget att vänta på"²⁴ av Jämställdhetsmyndigheten, MÄN och Unizon. Handboken

22 Socialdepartementet, Uppdrag om stärkt samverkan i familjerättsliga ärenden. Dnr S2018/04676/FS.

23 Regeringen, En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Utdrag (kapitel 5, ss. 109-155) ur Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid. Skr 2016/17:10. https://www.regeringen.se/49d3d6/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/jamstalldhet/en-nationell-strategi-for-att-forebygga-och-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-utdrag-ur-skr-2016_17_10.pdf, hämtad 2020-03-25.

24 Jämställdhetsmyndigheten, Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten, 2020.

riktar sig till dem som arbetar strategiskt med förebyggande våldsarbete inom länsstyrelserna, kommuner, region och civilsamhälle. I handboken beskrivs risk- och skyddsfaktorer som är viktiga i det förebyggande våldsarbetet, däribland tidiga insatser för barn och unga genom föräldraskapsstöd.

Länsstyrelsen Östergötland har regeringens uppdrag att vara kunskapscentrum för frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck (HRV)²⁵. Det Nationella Kompetensteamet genomför bland annat utbildningssatsningar, de ger råd och stöd till yrkesverksamma, och arbetar för att utveckla det nationella arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck genom att löpande analysera situationen på den lokala nivån och de behov som finns hos målgruppen. De samordnar även ett nationellt nätverk av berörda myndigheter som arbetar med HRV på olika sätt.

Länsstyrelserna har även i sitt uppdrag att stödja genomförandet av den nationella ANDT-politiken. Inom ANDT-området sker tvärssektoriella insatser i samverkan mellan kommun, region, länsstyrelse och ideella aktörer. Utbildning och kompetensutveckling inom området sker på såväl lokal, regional och nationell nivå.

25 Finansdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende länsstyrelserna, kapitel 3B punkt 11, Fi2019/04079/SFÖ m.fl.

Uppdraget att stödja genomförandet av den nationella strategin

Samla och tillgängliggöra kunskap

Under hösten 2018 och våren 2019 genomförde MFoF i samarbete med Länsstyrelserna en rad dialoger och workshops med beslutsfattare och yrkesverksamma runt om i landet. Under dessa dialoger framkom att många upplevde det svårt att få en överblick över föräldraskapsstödsområdet och att hålla sig uppdaterade på ny kunskap och forskning. Det har inte varit självklart var man kan hitta informationen man söker och det efterfrågas vägledning från nationell nivå. För att kunna möta dessa behov har MFoF arbetat och arbetar på olika sätt, vilket beskrivs nedan.

En utvecklad webbplats – "En väg in"

Under 2019 upphandlade MFoF en ny webbplatsform och har sedan dess arbetat med att kvalitets-säkra och utveckla den information som finns på mfof.se. För föräldraskapsstödsidorna har en ny struktur byggts upp och nya texter produceras löpande. Syftet är att webbplatsen ska kunna bli en nationell plattform, "en väg in" för yrkesverksamma och beslutsfattare som söker information och material om föräldraskapsstöd, och presenterar såväl den nationella strategin och dess genom-syrande perspektiv, sociala och ekonomiska effekter av föräldraskapsstöd samt målgrupper och arenor. Mfof.se ska även samla erfarenheter från tidigare arbete och skapa en överblick över området. Sidor som beskriver hur man som yrkesverksam kan bygga upp ett långsiktigt hållbart föräldraskapsstödsarbete lokalt och regionalt ska också utvecklas, likväl som en ingång för aktuell forskning. Samtliga sidor beräknas vara klara under 2020.

Kunskapsutveckling

Föräldraskap och frågor som berör föräldrar utvecklas ständigt och nya behov uppstår kontinuerligt. För att få en bild av hur föräldrar upplever sitt föräldraskap idag samt vilka utmaningar de stöter på startades ett samarbete med SOM-institutet²⁶ vid Göteborgs universitet under 2019. En enkätundersökning skickades under hösten 2019 ut via SOM-institutets Medborgarpanel till totalt 3 860 föräldrar med barn under 18 år. Sammanlagt svarade 3 352 av föräldrarna som bjöds in att delta på enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 86 procent. Slutrapporten från undersökningen bearbetas under mars och kommer att publiceras under våren 2020. Syftet är att resultatet ska fungera som kunskapsunderlag för beslutsfattare och yrkesverksamma kring olika föräldragrupperns behov, samt för MFoF:s fortsatta arbete med att stödja genomförandet av den nationella strategin.

Av erfarenhet har man sett att vissa föräldragrupper av olika anledningar kan vara svåra att nå via traditionella enkätundersökningar. En av dessa föräldragrupper är föräldrar med olika typer av funktionsnedsättningar. Myndigheten för delaktighet (MFD) har ansvar för att följa och utvärdera funktionshinderspolitiken, och har i detta arbete en panel med personer med funktionsnedsättning som de ställer frågor till löpande. Under 2020 skrev MFoF en överenskommelse med MFD om att ställa frågor till panelen om föräldraskap. Undersökningen kommer delvis att bestå av frågor från den tidigare nämnda undersökningen som genomfördes i samarbete med SOM-institutet i syfte att kunna göra jämfö-

26 SOM-institutet är en opartisk undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet. SOM står för "Samhälle, opinion, medier". www.som.gu.se

relser mellan grupperna, och delvis av frågor som följer upp en tidigare undersökning som MFD gjorde om funktionsnedsättning och föräldraskap 2017²⁷. Frågorna kommer att gå ut till panelen under maj 2020, och slutrapporten färdigställs under hösten.

Under 2019 genomfördes även ett arbete kring föräldrastödsprogram för föräldrar med barn 2-9 år med utagerande beteende av Statens beredning för social och medicinsk utvärdering, SBU. Arbetet skedde på önskemål av MFoF. En internationell meta-analys av verksamma komponenter och effekter av föräldrastödsprogram granskades, och SBU publicerade en svensk kommentar som presenterade och diskuterade resultatet utifrån den svenska kontexten. Den internationella studien, SBU:s svenska kommentar samt vanliga frågor och svar kring resultatet finns publicerat på MFoF:s hemsida²⁸, och har kommunicerats både från SBU och MFoF.

Sedan 1 januari 2020 är Barnkonventionen svensk lag. Barnrättsperspektivet ska enligt den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd även genomsyra allt arbete med stöd till föräldrar. För att ge stöd till yrkesverksamma i frågor som rör barns rättigheter i relation till föräldraskapsstöd planerar MFoF att ta fram ett kunskapsmaterial på detta tema under 2020. Dialog har även förts med ett antal lärosäten kring en litteraturoversikt av aktuell forskning om barns rättigheter i föräldraskapsstöd, för att få en aktuell bild av kunskapsläget.

Under perioden för den förra nationella strategin Föräldrastöd – en vinst för alla (SOU 2008:131) delades det ut utvecklingsmedel till kommuner och lärosäten i syfte att utveckla och utvärdera olika föräldrastödmodeller- och program. Sammanlagt deltog 22 kommuner och stadsdelar i olika delar av satsningarna. För att få reda på vilka organisatoriska faktorer som spelar roll för implementering och bibehållande av framgångsrikt föräldraskapsstödsarbete planerar MFoF under 2020 att ta fram ett kunskapsstöd som baserar sig på erfarenheterna från tidigare projekt, samt på aktuell implementerings- och preventionsforskning. Syftet är att utforma ett lättillgängligt kunskapsstöd utifrån målområde 3 i den nationella strategin – En stödjande organisation - som kan användas av beslutsfattare och yrkesverksamma.

Kunskapsspridning och aktuellt inom området

I de dialoger som MFoF genomfört med yrkesverksamma framkommer att många upplever det som svårt att få gehör i sin organisation för ett långsiktigt och samordnat föräldraskapsstödsarbete, och att man konkurrerar med andra sakfrågor om beslutsfattarens tid. I ekonomiskt knappa tider riskerar även det förebyggande arbetet att prioriteras bort till förmån för myndighetsutövning och stöd till personer med bekräftad problematik. För att stödja regionala och lokala aktörer i arbetet att lyfta vikten av föräldraskapsstöd som en främjande och förebyggande insats till beslutsfattare har särskilda sidor på MFoF:s webbplats skapats som belyser effekterna av såväl universellt som riktat föräldraskapsstöd, som de ekonomiska effekterna av tidigt förebyggande arbete.

MFoF deltog även på Almedalen 2019 med ett seminarium på temat "Så gör du det förebyggande arbetet till en investering". Under seminariet presenterades sociala och ekonomiska effekter av föräldraskapsstöd som visat sig i svenska studier, samt ett lokalt exempel på hur Sundsvalls kommun arbetat strukturerat och framgångsrikt med stöd till somaliska föräldrar för att förbättra barnens skolresultat. Presentationen från seminariet finns tillgängligt på MFoF:s hemsida. Utöver detta planerar MFoF att delta på Socialchefsdagarna. Ett informationsmaterial om föräldraskapsstöd och dess effekter riktat till beslutsfattare planeras också under 2020.

För att nå ut med aktuell information och ge en lägesbild av området skickar MFoF sedan hösten 2019 ut ett nyhetsbrev ungefär var tredje månad. En första uppföljning visar att nyhetsbrevet i januari

2020 hade 840 mottagare. Antalet mottagare som öppnat nyhetsbrevet har ökat med 8 procent från september 2019 till januari 2020 och antalet klick i nyhetsbrevet har ökat med 43 procent. I det senaste nyhetsbrevet var de nyheter som genererade flest klick:

- Regeringen publicerar vägledning kring barnkonventionen som svensk lag.
- Kort film om föräldraskapsstöd.
- Utvecklingsdagar för strategier inom föräldraskapsstöd.

Utifrån den positiva utvecklingen har MFoF beslutat att fortsätta utskicken av nyhetsbrev inom föräldraskapsstödsområdet för att öka kunskapsspridningen inom området.

Sedan MFoF fick regeringsuppdraget att stödja genomförandet av den nationella strategin har myndigheten deltagit på regionala konferenser i 16 av 21 län. Konferenserna har anordnats av Länsstyrelserna och varit välbesökta. MFoF har presenterat den nationella strategin samt i många fall lett workshops utifrån strategins tre målområden. Vidare har myndigheten presenterat den nationella strategin på större konferenser såsom Värna våra yngsta²⁹, Drogfokus³⁰, Råd för framtiden³¹ och den nationella familjecentralskonferensen³² som 2019 hade temat jämställt föräldraskap. Utöver detta har myndighetens medarbetare deltagit som talare på inspirationsdagen "Att stödja barn och föräldrar i utsatta områden. Inspirationsdag om hembesök i samverkan" som anordnades av Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten i november 2019 samt som moderator på första linjen-konferensen "Att rusta barn, unga och oss själva" som anordnades av Uppdrag Psykisk Hälsa på SKR i december samma år.

För att skapa uppmärksamhet specifikt kring föräldraskapsstöd, sprida kunskap och ge yrkesverksamma verktyg för sitt arbete har, och kommer MFoF att genomföra årliga nationella konferenser med särskilt fokus på föräldraskapsstöd tillsammans med länsstyrelserna. Under 2019 hade myndigheterna tillsammans fokus på jämställt föräldraskap och anordnade en nationell konferens med arbetsgivarnas ansvar som utgångspunkt, se inbjudan och program i Bilaga 2. Arbetsgivare har enligt Diskrimineringslagen (2008:567) 3 kap. 4–5 §§ ett ansvar för att arbeta med aktiva åtgärder när det gäller möjligheten att förena arbete med föräldraskap. Detta gäller såväl offentliga som privata arbetsgivare. Konferensen lyfte konkreta förslag, fakta och forskning kring hur arbetet för att främja ett jämställt föräldraskap kan bedrivas. Konferensen genomfördes på Malmö universitet och webbsändes för att underlätta deltagande över hela landet. Samarbetspartners under dagen var, förutom Länsstyrelserna och Malmö universitet, Almega, Arbetsgivarverket, Försäkringskassan, LO, organisationen MÄN, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och TCO. Alla filmer och material från dagen finns tillgängligt på MFoF:s hemsida.

Under senare delen av hösten 2020 planeras ytterligare en nationell konferens med fokus på universellt föräldraskapsstöd under de tidiga åren i ett barns liv. Barnets rättigheter utifrån Barnkonventionen och samverkan mellan olika verksamheter som möter barn och föräldrar är de två övergripande utgångspunkterna. Konferensen arrangeras i samverkan med Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, Länsstyrelserna och SKR.

Som ett komplement till konferenser och kunskapsmaterial har MFoF också arbetat med film som ett medium för kunskapsspridning under 2019. Under den nationella konferensen om jämställt föräldraskap i arbetslivet togs fyra kortfilmer fram som belyser olika perspektiv på frågan utifrån forskning, ideell sektor, myndighet och statistik. Vidare togs en något längre film fram om den nationella stra-

²⁹ Värna våra yngsta är en nationell konferens med fokus på riktat stöd till de yngsta barnen 0-3 år och deras föräldrar. Anordnas av Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten och NKA.

³⁰ Drogfokus är en nationell konferens med fokus på ANDT. Anordnas av CAN, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Länsstyrelserna, Statens Institutionsstyrelse (SIS), Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Trafikverket, Rättsmedicinalverket och under 2020 av Jönköpings kommun.

³¹ Råd för framtiden är en nationell konferens med fokus på brottsförebyggande arbete. Anordnas av Brottsförebyggande rådet (Brå).

³² Familjecentralskonferensen anordnas årligen av Föreningen för familjecentralers främjande (FFFF) och samlar över 1000 yrkesverksamma från familjecentraler i hela landet. www.ffff.se

²⁷ Myndigheten för delaktighet (MFD), Föräldraskap och funktionsnedsättning. Självupplevda hinder för delaktighet. Fördjupningsområde 1:2017. Stockholm: Myndigheten för delaktighet, 2017.

²⁸ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), Nya kunskaper om stöd till föräldrar med utagerande barn, 2019, <https://www.mfof.se/nyhetsarkiv/nyheter/2019-11-22-nya-kunskaper-om-stod-till-foraldrar-med-utagerande-barn.html>. Hämtad 2020-03-25.

tegin, forskning kring föräldraskapsstöd och föräldrars önskemål och behov, där MFoF:s medarbetare intervjuades. Samtliga filmer finns tillgängliga på MFoF:s webbplats och är fria att använda och spridas.

Driva arbetet kring mätning och indikatorer inom föräldraskapsstödsområdet

I den genomförandeplan som MFoF lämnade till Socialdepartementet den 30 november 2018 beskrivs att en helhetsbild över mått och indikatorer inom föräldraskapsstödsområdet saknas. Folkhälsomyndigheten, tidigare Statens Folkhälsoinstitut, hade i ett tidigare uppdrag undersökt möjligheten till Öppna jämförelser inom föräldraskapsstödsområdet, men funnit flera svårigheter med detta. Bland annat ansågs begreppsbildningen kring vad som skulle ingå i föräldraskapsstöd inte klar, vilket skulle leda till inrapporteringsproblem. Folkhälsoinstitutet menade dock att ett system för uppföljning av föräldraskapsstöd skulle kunna fungera med säkrare och mer rättvisa registerbaserade jämförelseindikatorer på utfallsnivå, och att former för enklare uppföljning av föräldraskapsstöd skulle kunna vara ett alternativ³³.

I regleringsbrevet för 2017³⁴ fick MFoF uppdraget att ta fram och utveckla indikatorer som gör det möjligt att följa upp och se utvecklingen över tid inom sina verksamhetsområden. Indikatorerna ska tas fram i förhållande till nationella målsättningar, utgå ifrån regeringens mål om stärkt skydd för utsatta barn samt visa barns delaktighet och i vilken utsträckning barn kommer till tals. Indikatorerna ska vara begränsade till antalet och främst baseras på befintlig och tillgänglig data. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 juni 2020.

Under arbetsprocessen att ta fram och utveckla indikatorer för föräldraskapsstöd har en rad möten, workshops och dialoger hållits med såväl myndigheter som regioner och kommuner. Vad som framkommit i dessa dialoger presenteras kortfattat nedan.

Samråd med Socialdepartementet

Enligt regeringsuppdraget ska MFoF samråda med Socialdepartementet under arbetets gång. Under 2019 genomfördes två samråd, 14 mars och 12 december, med representanter från Socialdepartementet. Uppdragets omfattning och bredd diskuterades, samt förväntat resultat. MFoF presenterade arbetet som genomförts fram till de båda samråden, och vägen framåt diskuterades gemensamt. Socialdepartementet kommer dock inte att vara delaktiga i utformningen av de slutliga förslagen på indikatorer.

Myndighetssamverkan

I december 2018 samlade MFoF relevanta aktörer för att utbyta erfarenheter kring uppföljning och mätning inom närliggande kunskapsområden. Representanter från bland annat Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten, Länsstyrelserna och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) deltog. Särskilda dialoger har även genomförts med myndigheter som har närliggande och delvis överlappande uppdrag och som följer upp eller ansvarar för nationell mätning och/eller datakällor där information om föräldraskapsstöd finns. Två sådana uppdrag är Jämställdhetsmyndighetens uppdrag att följa upp den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor vilken är en del av arbetet med jämställdhetspolitiken³⁵, samt Folkhälsomyndighetens uppdrag att ta fram indikatorer för folkhälsopolitikens åtta målområden³⁶. Under hösten 2019 genomfördes vidare en dialog med länsstyrelsernas samordnare för föräldraskapsstöd. Utöver detta har samtal förts löpande med Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Barnombudsmannen, SCB och Skolverket.

³³ Statens Folkhälsoinstitut, Slutrapport för regeringsuppdraget Kommunala strategier för föräldrastöd. Redovisning för åren 2010-2011. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut, 2012.

³⁴ Socialdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2017 avseende Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Dnr S2016/07779/RS (delvis).

³⁵ Skr 2016/17: 10, Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

³⁶ Socialdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Folkhälsomyndigheten. Ändringsbeslut 2019-05-16, dnr S2019/02381/FS.

Nulägesbild av befintligt arbete med mätning och indikatorer och behov på lokal och regional nivå

Från de kommuner och regioner MFoF haft dialog med har det framkommit att de ofta saknar uppföljning av föräldraskapsstödsarbetet från den nationella nivån. Det finns dock en stor efterfrågan på detta, samt en efterfrågan på stöd i utvecklingen av mått och verktyg för uppföljning på lokal och regional nivå. Struktur- och processmått kopplas oftast inte ihop med resultat- och utfallsmått, vilket gör det svårt att uttala sig om hur man bäst organiserar och strukturerar upp ett effektivt preventivt arbete, vilka insatser som är effektfulla och vad detta har för betydelse för hälsoutvecklingen i stort.

Vidare har betydelsen av att mäta så nära målgruppen som möjligt - i detta fall på föräldrar och barn - lyfts fram som viktig. Att följa utfallen av de insatser som erbjuds är intressant inte enbart för politiken utan också för att kunna motivera preventiva insatser. För att kunna göra detta behöver den lokala uppföljningen av föräldraskapsstöd utvecklas. Ytterligare en viktig komponent i det förebyggande arbetet, som ofta saknas i uppföljningen av föräldraskapsstöd är samverkan.

Intervjustudie med 10 kommuner

För att få fördjupad kunskap om hur kommunerna arbetar med föräldraskapsstöd samt uppföljning och mätning av detta genomförde MFoF en kartläggning av tio kommuners arbete under 2019³⁷. Enhetschefer för individ- och familjeomsorgen (IFO), föräldraskapsstödsamordnare samt uppföljningsansvariga i kommunerna intervjuades. I intervjuerna angav några kommuner att de använder indikatorer relaterade till föräldraskapsstöd, till exempel tandhälsa och antal vägar till föräldraskapsstödet, men de flesta gör det inte. De uppföljningar som görs av aktiviteter utgörs framförallt av kursuppföljningar av de föräldraskapsstödsprogram som används lokalt. Indikerat stöd följs upp inom ramen för övrigt arbete inom socialtjänsten.

Vidare visade intervjuerna att uppföljningarna som genomförs i kommuner endast delvis används för generell verksamhetsutveckling. Primärt används de för återkoppling till kursledarna av föräldraskapsstödsprogrammen. Intervjupersonerna angav att det sällan efterfrågas uppföljningar eller resultat från lednings- och politisk nivå. Kommunerna anger dock att de önskar använda resultatet till verksamhetsutveckling i högre grad, samt till att öka synligheten och legitimiteten av föräldraskapsstödsområdet och till att jämföra sig med andra kommuner. För detta finns det behov av stöd från den regionala och nationella nivån.

Dialogmöte med representanter från mödra- och barnhälsovården

Under våren 2019 genomförde MFoF ett dialogmöte med representanter från mödra- och barnhälsovårdens verksamheter. På mötet framkom att det idag saknas en enhetlig bild av vad föräldragrupper och hembesök innehåller, och att regionerna arbetar på olika sätt med genomförande och uppföljning av dessa. För mödrahälsovården finns indikatorer i Graviditetsregistret vilket har hög täckning. I mödrahälsovårdens vägledning, den sk "Blå boken"³⁸ finns även förslag på kvalitetsindikatorer för mödrahälsovården, men dessa är rekommendationer och inte obligatoriska. Deltagarna på dialogmötet framhöll att det är viktigt att hitta balansen mellan standardisering och att utgå från föräldrarnas önskemål och behov.

Vilket journalsystem som används kan påverka vad som dokumenteras och hur det därmed kan följas upp. Att ensa barnhälsovårdens mått så att samtliga regioner mäter på samma sätt ses som ett viktigt utvecklingsområde. Det svenska barnhälsovårdsregistret, BHVQ, är ett steg i denna riktning.

³⁷ PA Consulting Group AB, Kartläggning och ramverk för uppföljning föräldraskapsstöd. Skellefteå: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), 2019.

³⁸ Svensk förening för obstetrik och gynekologi (SFOG), Mödrahälsovård, sexuell och reproduktiv hälsa, Nr 59, publ 2008, uppd. 2016, s. 19. Stockholm: Intressegruppen för Mödrahälsovård inom SFOG, samordningsbarnmorskorna inom SBF i samarbete med psykologer för mödrahälsovård och barnhälsovård.

Två regioner rapporterar idag in data till registret, och fler regioner är på gång att ansluta. Om samtliga regioner ansluter sig blir detta en värdefull datakälla för information om föräldraskapsstöd under barnets första 5 år.

Både mödra- och barnhälsovårdens representanter gav på dialogmötet uttryck för att resultat- och utfallsmått ofta saknas, och de framförde en önskan om att införa fler sådana för att kunna se samband mellan de som deltagit i föräldraskapsstöd och utfall.

Dialog med socialtjänstens utvecklingsledare för barn och unga

I november 2019 genomfördes en dialog med socialtjänstens utvecklingsledare för barn och unga via nätverket på Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Utvecklingsledarna fick även möjlighet att skicka in underlag och material till MFoF för att beskriva hur de arbetar med uppföljning och indikatorer för föräldraskapsstöd inom socialtjänsten. Ur dialogen och de inskickade materialen framkommer att det finns en otydlighet kring vilka insatser och aktiviteter som kan räknas som föräldraskapsstödjande inom socialtjänsten. Det saknas också konsensus kring vilka insatser som bör erbjudas universellt och utan biståndsbeslut, och vilka som ska riktas till särskilda grupper och individer och därmed behovsprövas. Barnets behov i centrum, BBIC, används som stöd i uppföljning, men av metodstödet framgår inte vilka instrument som kan eller bör användas för uppföljning av öppenvårdsinsatser, vilket kan göra att detta varierar över landet. Uppföljning skiljer sig också åt mellan olika insatser, och beroende på vilka mål som kommunen själv satt upp för arbetet. Utvecklingsledarna förde också fram att det blir än viktigare, i och med att Barnkonventionen blivit lag från och med 2020, att hitta arbetsätt för att samtala och ställa frågor till barn som en del i den uppföljning som görs för att säkerställa förbättringar för barnet. Utvecklingsledarna anger att det är viktigt att hitta ett gemensamt språk kring föräldraskapsstöd inom socialtjänsten, och att uppföljning generellt sett är ett utvecklingsområde.

Löpande samtal med representanter för familjecentraler via FFFF

Under 2019 och 2020 har möten genomförts med representanter från familjecentraler via den nationella föreningen FFFF (Föreningen för familjecentralers främjande) där MFoF presenterat det löpande arbetet med indikatorutveckling. Då familjecentralerna själva driver ett utvecklingsarbete kring mätning av sin verksamhet har det varit värdefullt att utbyta erfarenheter. FFFF mäter hur många familjecentraler och familjecentralslänkande verksamheter som finns i landet, men önskar nationellt stöd för att utveckla tydligare mått för att mäta resultat och effekter. För att möta detta önskemål har en rad möten hållits under 2018-2020 där MFoF och Folkhälsomyndigheten samt ett antal lärosäten deltagit.

Inventering av befintliga datakällor och indikatorer med bäring på föräldraskapsstödsområdet

Utöver samråd och dialoger med yrkesverksamma och myndigheter har en inventering av datakällor genomförts. I och med att regeringsuppdraget att ta fram och utveckla indikatorer ska utgå ifrån befintlig och tillgänglig data behövdes en översyn över vilket data och vilka indikatorer som skulle kunna vara relevanta i förhållande till föräldraskapsstöd. Ingen nationell sammanställning av indikatorer för föräldraskapsstödsområdet finns i dagsläget.

Inventeringen genomfördes mellan juni-december 2019 och resulterade i en lista på totalt 15 datakällor och 44 möjliga indikatorer. Då regeringsuppdraget specificerade att det slutliga förslaget skulle innehålla ett samlat och begränsat antal indikatorer diskuterades listan internt och granskades utifrån datakällornas stabilitet över tid, täckning- och anslutningsgrad eller svarsfrekvens i de fall data kom från nationella enkätundersökningar. Såväl möjliga struktur- som process- och resultatmått inkluderades i inventeringen, och målsättningen var att hitta indikatorer som kan spegla föräldraskapsstö-

dets bredd och den röda tråden från graviditet till 18 år. Under våren 2020 kommer ytterligare granskningar av de föreslagna indikatorerna göras efter samråd med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

De slutgiltiga förslagen till indikatorer för föräldraskapsstödsområdet kommer att utgå ifrån den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöds övergripande målsättning att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt. Utöver detta tas de genomsyrande perspektiven barns rättigheter, jämställt föräldraskap samt jämlikhet i hälsa i beaktande.

Stöd till regionala stödstrukturer

Stöd till länsstyrelserna genom deltagande i arbetsutskott och nationella nätverksträffar

Länsstyrelsernas nationella samordnare för föräldraskapsstödsuppdraget har till stöd ett arbetsutskott med 4-5 av de regionalt ansvariga utvecklarna. De träffas några gånger per år för att planera och diskutera aktuella frågor. MFoF har sedan föräldraskapsstödet flyttades över från Folkhälsomyndigheten återkommande deltagit på arbetsutskottets möten för att informera och föra dialog kring frågor som är aktuella för Länsstyrelserna. Sedan MFoF fick uppdraget om att stödja genomförandet av den nationella strategin 2018 har fokus legat på konkretisering av denna och prioriteringar som behövs inom länen och nationellt för att driva utvecklingen framåt.

Under 2018 och 2019 har två nationella nätverksträffar per år anordnats för de regionala kontaktpersonerna för föräldraskapsstöd. På nätverksträffen hösten 2018 presenterade Socialdepartementet den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd, och MFoF diskuterade vad den innebär tillsammans med länsstyrelsernas kontaktpersoner. En workshop genomfördes där de fick diskutera vilka resurser och aktiviteter de hade behov av för att kunna implementera strategin i sina respektive län och uppnå resultat i arbetet. Andra teman som togs upp var uppföljning och utvärdering, exempelvis utifrån EDPOS-modellen³⁹ som används inom ANDT-området.

På våren 2019 anordnades den nationella nätverksträffen i Skellefteå. Temat var jämställt föräldraskap samt kunskapsbaserade program inom föräldraskapsstöd. Två kommunala exempel på framgångsrikt arbete presenterades också - Norsjö och Skellefteå. Dag 2 låg fokus på behovskartläggning- och analys och MFoF höll i en workshop kring detta där teori kring kvantitativ och kvalitativ mätning varvades med grupparbete. Flera av länen har efter detta genomfört egna kartläggningar i sina län, läs mer i avsnitt 5.1 och 5.2.

Den andra nätverksträffen hölls i Stockholm på hösten, och fokus låg på de tre målområdena i strategin. Länsamordnarna fick bedöma sitt eget läns status och förutsättningar att arbeta utifrån målområdena och diskutera utvecklingsområden. MFoF presenterade även arbetet med indikatorsuppdraget och Länsstyrelserna fick möjlighet att komma med synpunkter och inspel till processen.

Under våren 2020 har ytterligare en nationell nätverksträff hållits, med stort fokus på arbetssätt inom föräldraskapsstödsarbetet. Länsstyrelserna delade med sig av olika arbetssätt som varit framgångsrika i sina län. MFoF höll på denna träff i ett pass kring den undersökning som genomförts på föräldrar under hösten, och presenterade preliminära resultat. Myndigheten presenterade även aktuell information om vad som är på gång nationellt.

³⁹ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). A manual for prevention professionals. Lisbon: EMCDDA, 2011.

Löpande avstämningar med Länsstyrelsernas nationella samordnare för föräldraskapsstöd

Länsstyrelsernas nationella samordning finns på Länsstyrelsen i Örebro och MFoF har löpande avstämningar med denna funktion. Avstämningarna kretsar bland annat kring planering av gemensamma aktiviteter och insatser, informationsutbyte och strategiska diskussioner kring föräldraskapsstödsområdets synlighet och genomslag. Sedan 2018 har bland annat följande aktiviteter genomförts, eller planerats, gemensamt:

- Gemensam information till länen via länsstyrelsens nätverk.
- Genomförande av regionala konferenser om föräldraskapsstöd utifrån den nationella strategin, där ansvarig länsstyrelse valt regionalt tema samt bjudit in berörda målgrupper.
- Planering och upplägg av nationellt dialogmöte om våldsprevention och föräldraskapsstöd tillsammans med Jämställdhetsmyndigheten.
- Gemensamma möten med forskare inom fältet.
- Nationell konferens "Ett jämställt föräldraskap gynnar både arbetstagare och arbetsgivare" i september 2019.
- Gemensamt deltagande på Barnrättsdagarna 2020.
- Gemensamt deltagande på Nationella familjecentralskonferensen 2019 och 2020.
- Gemensamt deltagande i referensgruppen för tidiga samordnare insatser (TSI) – regeringsuppdrag till Skolverket och Socialstyrelsen.

Gemensam dialog med beslutsfattare på Länsstyrelsernas chefsforum för social hållbarhet

Som ett led i att stödja de regionala stödstrukturerna har MFoF under 2020 tagit initiativ till samtal med Länsstyrelsernas chefsforum för social hållbarhet. Syftet är att lyfta preventionsarbetet och hitta synergieffekter mellan länsstyrelsernas olika sakområden inom social hållbarhet.

MFoF menar att "preventionsstjärnan" som omnämns i den nationella strategin visar på vikten av att arbeta med gemensamma risk- och skyddsfaktorer för att undvika negativa utfall för barn och unga. Forskning visar att dessa faktorer många gånger är desamma oavsett om man arbetar för att minska våld, ANDT-bruk eller kriminalitet, eller stärka inkludering och måluppfyllelse i skolan. Att stärka relationer mellan föräldrar och barn är en insats som har visat sig ha positiva effekter på alla dessa områden. Likaså är föräldraskapsstödet ett viktigt redskap för att stärka barns rättigheter, bidra till integrationen av föräldrar med utländsk bakgrund och att främja jämställdhet.

Mot denna bakgrund planerar MFoF att delta på länsstyrelsernas chefsforum för social hållbarhet för att presentera den nationella föräldraskapsstödsstrategin och diskutera dels hur den knyter an till andra nationella strategier inom social hållbarhet, och dels hur samarbete över sakområdena kan bidra till ett starkare preventionsarbete i syfte att gynna barns utveckling.

Följa arbetet med pilotlän folkhälsa

Regeringen fattade 2018 beslut om att ge två länsstyrelser i uppdrag att vara pilotlän för folkhälsa. Då arbetet tangerar föräldraskapsstödsområdet är det värdefullt för MFoF att följa arbetet och ta del av de erfarenheter som genereras där. Syftet med pilotlänsuppdragen är att utveckla metoder och arbets sätt för samordning av stärkt regionalt folkhälsoarbete. Uppdraget ska genomföras utifrån folkhälso politikens åtta målområden och omfattar perioden 2019 – 2020.

Inom folkhälsopilot Stockholm har ett fördjupat samarbete inletts med ett urval kommuner. Syftet är att bidra med motivation och kunskap till kommunledning och medarbetare, att bidra till att kvalitets-

säkra det främjande och förebyggande arbetet samt att få fram kunskaper och modeller för spridning till andra kommuner. Inledningsvis ges ett fördjupat stöd till Botkyrka, Norrtälje, Lidingö och Sigtuna, och målområde 1 inom folkhälsopolitiken, Det tidiga livets villkor, är prioriterat.

Länsstyrelsen Västerbotten följer en utveckling mot en god och mer jämlik hälsa i länet vilket kräver ett strategiskt och långsiktigt arbete som är förankrat i den lokala kontext där förändringen önskas ske. Ett systematiskt arbetssätt och en lyckad samordning är grunden för en förbättrad folkhälsa. Pilotprojektet kan samtidigt ses som en startpunkt för ett fortsatt strategiskt och samlat folkhälsoarbete i Västerbotten som ska fortgå även efter pilotprojektets slut. Västerbotten arbetar med samtliga målområden inom folkhälsopolitiken.

MFoF har fört dialog med Länsstyrelsernas kontaktpersoner inom de bägge projekten, kopplat till den nationella strategin om ett stärkt föräldraskapsstöd. MFoF deltog även på Länsstyrelsen Stockholms länsövergripande samverkanskonferens "Samverkan på riktigt" under hösten 2019, där erfarenheter från inventeringen av datakällor och indikatorer inom föräldraskapsstödsområdet presenterades.

Samråd och dialog med relevanta aktörer

Inom MFoFs uppdrag att stödja genomförandet av den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd har det varit av stor vikt att samråda med andra relevanta aktörer inom området.

Samråd med nationella myndigheter

I ett flertal sammanhang har MFoF samrått med andra nationella myndigheter med syfte att föra in föräldraskapsstödsperspektivet i dessa myndigheters sakområden och uppdrag. Det har varit ömsesidiga erfarenhetsutbyten mellan myndigheterna och samarbeten kring att sammanställa forskning och annan kunskap samt konferenser och utbildningstillfällen. MFoF har medverkat i olika myndighetsnätverk inom sakområdena ANDT, Hedersrelaterat våld och förtryck samt Tidiga och Samordnade Insatser (TSI). Myndigheter MFoF samverkat med är Socialstyrelsen, Brå, Jämställdhetsmyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Skolverket, Myndigheten för delaktighet, Statens beredning för social och medicinsk utvärdering (SBU) och Delegationen mot segregation (Delmos). Som kunskapsmyndighet har MFoF startat flera viktiga samarbeten under året, bland annat med SBU och SOM-institutet vid Göteborgs universitet. Läs mer under avsnitt 4.1.

Samråd med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)

Sveriges Kommuner och Regioner är en viktig samrådspart då de representerar alla kommuner och regioner i Sverige. MFoF har sedan hösten 2018 haft löpande kontakt med SKR i olika frågor. Bland annat har representanter från SKR deltagit i arbetet med kartläggningen av 10 kommuners föräldraskapsstödsarbete genom att bistå i urvalet av kommuner samt medverka på resultatworkshopen tillsammans med de kommuner som deltog i kartläggningen. SKR har även deltagit på möten och samråd gällande MFoF:s indikatorsuppdrag, samt varit en viktig samarbetspart i de nationella konferenser MFoF anordnat och planerar att anordna. Vidare har MFoF deltagit i SKR:s satsning "Kraftsamling för psykisk hälsa"⁴⁰ och deltagit som föreläsare på konferenser de anordnat på olika teman som berör föräldraskapsstöd. Då föräldraskapsstödsområdet är brett engagerar det olika delar av SKR:s verksamhet. Under 2020 planerar MFoF att initiera en mer kontinuerlig och formaliserad samverkan med SKR kring myndighetens olika verksamhetsområden. Syftet är att skapa förutsättningar för löpande erfarenhetsutbyte, information och dialog mellan de två parterna.

Forskning

Som kunskapsmyndighet är det viktigt att MFoF har löpande kontakt med lärosäten och forskargrupper som arbetar med föräldraskapsstöd utifrån olika perspektiv. Under 2018 och 2019 bjöd myndigheten därför in till två öppna forskarmöten. Det första syftade till att presentera MFoF och vårt uppdrag samt att inhämta synpunkter från forskare inom fältet kring behov och aktuella frågor.

⁴⁰ Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Kraftsamling för psykisk hälsa, <https://skr.se/halsasjukvard/psykiskhalsa/kraftsamlingpsykiskhalsa.28676.html>. Hämtad 2020-03-19.

Det andra hade fokus på familjer som migrerat till Sverige och syftade till att skapa en bild av vilken aktuell kunskap som finns. De öppna forskarmötena ska stimulera forskningen inom området och främja erfarenhetsutbyte mellan lärosäten. Myndigheten har vidare knutit ett mindre antal forskare till sig i en referensgrupp som stödjer myndigheten genom att bidra med tvärvetenskapliga perspektiv i aktuella frågor. Gruppen träffas två gånger per år. Dessa forskarmöten är uppskattade och har lett till nya kontakter mellan lärosäten samt bidragit till en förbättrad helhetsbild av forskningsfältet.

Civilsamhället

Inom civilsamhället finns det många aktörer som på olika sätt erbjuder föräldrastödjande insatser. MFoF har samrått med flera av dessa aktörer i samband med utbildningsdagar, nätverksträffar och konferenser. MFoF deltog under 2018 på konferensen "Tillsammans når vi längre – föräldrastöd i samverkan" som anordnades av Länsstyrelsen Stockholm och Allmänna Arvsfonden. Konferensen hade fokus på de projekt som erhållit medel från Allmänna arvsfonden, samverkansformer och framgångsfaktorer, och samlade ideella aktörer, myndigheter och kommuner till samtal. Andra civila aktörer som MFoF samrått med är exempelvis CAN, Suicide Zero, Bris och Rädda Barnen.

Arbetsgivare

Under 2019 har MFoF anordnat en nationell konferens på temat "Jämställt föräldraskap – gynnar arbetstagare och arbetsgivare" för att belysa att arbetsgivare har en skyldighet att underlätta för sina anställda att kombinera föräldraskap och arbetsliv. Konferensen genomfördes i samverkan med bland andra Försäkringskassan, Arbetsgivarverket, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), ett flertal arbetsgivarorganisationer och fackförbund. Den webbsändes och finns tillgänglig i efterhand via www.mfof.se. Läs mer under avsnitt 4.1.

Internationell samverkan

MFoF har under 2018 och 2019, samt fortsatt under 2020 samverkat internationellt genom nätverket "International Initiative on Mental Health Leadership"⁴¹ (IIMHL), som är ett internationellt nätverk för kunskaps- och erfarenhetsutbyte kring psykisk hälsa. Nätverket anordnar internationella konferenser med 1,5 års mellanrum och ger även möjlighet att ses i mindre grupper för att arbeta tillsammans kring särskilt angelägna frågor, så kallade "matches". Under 2018 deltog myndigheten vid konferensen och i den workshop som handlade om späda barns psykiska hälsa. Workshopen arrangerades av Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen under två dagar och hade titeln *Infant Mental Health and Development: how should society structure support?*. 2019 var USA värdland för konferensen som hölls i Washington. MFoF deltog då i två olika workshops, den ena med fokus på samverkan mellan samhällsaktörer i hälsofrämjande arbete med titeln *Population Mental Health Promotion: building capacity for mental health promotion across sectors*. Den andra workshopen handlade om hur intermediära organisationer som stödjer andra i utförandet ska beskrivas och struktureras för att bli effektiva, och hade titeln *Intermediary organizations: how implementation supports improved accountability and action*. Den internationella samverkan har varit givande i diskussioner och lärdomar kring implementeringsarbete samt strukturer och kapacitet för förändringsarbete. Den har även lett till nya kontakter såväl i Sverige som i de övriga deltagande länderna.

41 International Initiative for Mental Health Leadership (IIMHL), <https://www.iimhl.com/>. Hämtad 2020-03-25.

Förvaltning av föräldraskapsstödsprogram

Förvaltning av kunskapsbaserade metoder inom preventionsområdet är en fråga som är ständigt aktuell. Under perioden 2009–2013 hade dåvarande Statens Folkhälsoinstitut flera olika regeringsuppdrag som syftade till att utveckla, sprida och utvärdera lokalt och regionalt föräldrastödsarbete i enlighet med regeringens dåvarande nationella strategi för ett utvecklat föräldrastöd – En vinst för alla. Sammanlagt satsades 140 miljoner kronor. En handfull föräldrastödsprogram utvecklades och testades inom ramen för denna satsning, men fortsatt stöd till vissa metoder rymdes inte inom ramen för utlysningen vilket skapade ett dilemma. Avtal med de kommuner som varit med i utveckling av programmen testades i två fall, men det visade sig svårt för den lokala aktören att fullfölja förvaltningen av metoden. F d Folkhälsoinstitutet hade inte heller äganderätt till programmen vilket medförde problem i tolkningen av vilken aktör som var huvudansvarig. Efter 2014 avslutades satsningen och nuvarande Folkhälsomyndighetens uppdrag, vilket gjorde att de program och metoder som utvecklats stod utan nationellt stöd.

När MFoF fick uppdraget att vara kunskapsmyndighet inom föräldraskapsstödsområdet kom frågan om förvaltning av program till oss. 2016 tog myndigheten ett första initiativ till ett möte med berörda aktörer, för att undersöka hur programmen skulle kunna förvaltas, skapa en gemensam bild av varför frågan är viktig och lyfta fördelar och nackdelar med olika lösningar. På ett första möte deltog Länsstyrelsen Örebro, Länsstyrelsen Stockholm, Stockholm stad, SBU, Socialstyrelsen, Kriminalvården, Uppsala universitet, Uppsala kommun och Socialdepartementet. Det visade sig då att frågan inte var ny, utan att fd Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) vid Socialstyrelsen hade undersökt frågan redan 2007–2008, och presenterat en skrivelse om behovet av en nationell strategi för att förvalta standardiserade bedömningsmetoder och evidensbaserade behandlingsmetoder till Socialdepartementet i augusti 2010. Skrivelsen lämnades då utan åtgärd.

Under 2019 bjöd MFoF in till ytterligare två möten med fokus på förvaltningsfrågan. Då frågan inte enbart berör föräldraskapsstödsområdet, utan är en utmaning även inom närliggande preventionsområden bjöds deltagarna in brett. Det första mötet som genomfördes i februari 2019 hade återigen fokus på att skapa en gemensam bild och problembeskrivning. Fler aktörer som har intresse i frågan identifierades och på möte två, som genomfördes i maj 2019, deltog även regionala aktörer som i avsaknad av en nationell aktör tagit stort ansvar för förvaltning och fortlevnad av program och metoder inom preventionsområdet. En fullständig lista på inbjudna aktörer finns i bilaga 1.

I denna text används både begreppet "evidensbaserad" och "kunskapsbaserad". Med "evidensbaserad" avses metoder och program som har vetenskapligt stöd vad gäller effekter på de utfall som metoden avser att förändra. Begreppet "kunskapsbaserad" är bredare och används i de fall vetenskapligt stöd saknas, i syfte att även kunna inkludera metoder och program som ännu inte effektutvärderats.

Problembeskrivning

Under diskussionerna som fördes 2019 blev det tydligt att förvaltningsfrågan är angelägen och att det finns en vilja från flera nationella och regionala aktörer att driva den framåt. Den är däremot inte enkel utan består av en rad komplexa utmaningar som har att göra med såväl nationell lagstiftning som med rollfördelning mellan stat, regioner och kommuner, kunskapsutveckling och finansiering. Det är emellertid också tydligt att det finns ett stort behov av lösningar på avsaknaden av ett nationellt system för förvaltning av kunskapsbaserade metoder då dagens situation har negativa konsekvenser för regionala och lokala aktörer som förväntas arbeta kunskapsbaserat, många gånger utan att ha förutsättningar för detta. Vidare skapar avsaknaden av nationellt stöd ojämlikhet i den service som erbjuds över landet som i förlängningen går ut över medborgarna. Nedan presenteras den problembeskrivning och de behov som kommit ur de gemensamma diskussionerna.

Begreppet förvaltning

Diskussionerna som fördes 2019 klargjorde att begreppet "förvaltning" kan ge olika associationer, och att innehållet i förvaltning inte alltid definieras på samma sätt. Efter det första mötet i februari 2019 sorterade MFoF i de begrepp som använts under mötet, och fann att "förvaltning" kunde innehålla en eller flera av följande dimensioner:

- Äga metod/program
- Sprida metod/program
- Utbilda eller vägleda i metod/program
- Kvalitetssäkra metod/program
- Utveckla metod/program
- Uppdatera material och kunskapsstöd
- Följa upp och utvärdera metod/program
- Implementeringsstöd
- Forskning

När detta diskuterades vidare blev det tydligt att en och samma aktör inte kan, och inte bör ha ansvar för samtliga delar av förvaltningen. Detta lyftes även i IMS utredning från 2008⁴², där det bedömdes som direkt olämpligt att en och samma aktör ska kvalitetsgranska och sprida information om en metod, samtidigt som denne utbildar och handleder i samma metod. Den som utvecklar ett program bör inte heller stå för utvärdering av detsamma. Sådana lösningar kan leda till frågor om intressekonflikter och neutralitet. Vidare bedömde IMS att utbildning och handledning bäst sköts av lokala och regionala aktörer, då närheten mellan utbildare och användare främjar kontinuerlig feedback och ökar sannolikheten för ett programtroget användande. Nationella myndigheter och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) bedömdes bäst hantera sammanställning och redovisning av statistik.

Ett förslag som framkom under diskussionerna 2019 var att bygga en så kallad infrastruktur för främjande och förebyggande arbete, där olika aktörer tar ansvar för olika delar av systemet, gärna via befintliga strukturer. Hur denna infrastruktur ska se ut gällande ansvarsfördelning och roller behöver diskuteras vidare, men utifrån en första diskussion lyftes förslag på att statliga aktörer bör stå för följande delar:

- Finansiering av metodutveckling. Syftet är att tillgodose behovet av fler kunskapsbaserade program/metoder inom preventionsområdet.
- Tillhandahålla vägledning till regionala och lokala aktörer utifrån fastställda kriterier för vilka metoder som rekommenderas.
- Finansiering av grunden för den så kallade "infrastrukturen", exempelvis genom utbildning av instruktörer i programmen, utformande av handledning, kvalitetssäkring, uppdatering av material och stöd i implementering.
- Beställa uppföljning och forskning av utvecklingen inom området för att säkerställa att eftersträvat resultat uppnåtts och för att skapa förutsättningar för förbättringar och spridning.

Identifierade utmaningar och hinder för nationell förvaltning

Som nämnts tidigare finns en rad komplexa utmaningar med ett nationellt ansvar för förvaltning av metoder och program. Möjligen är dessa utmaningar än större inom preventionsområdet än inom

⁴² Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS), 2009. Stöd till användningen av standardiserade bedömningsmetoder – IMS roll.

system som hanterar problem på den indikativa nivån såsom exempelvis behandling inom hälso- och sjukvården och kriminalvården. Det ligger i det preventiva arbetets natur att inget uttalat problem eller sjukdom förekommer, utan insatser och åtgärder genomförs för att **undvika** att detta sker. Gränsen mellan vad som ska anses vara ett ordinarie arbetssätt, ett standardförfarande eller en arbetsmodell, och vad som ska anses vara en kunskapsbaserad metod är inte alltid skarp. Vidare sker preventionsarbetet ofta i samverkan mellan en rad olika aktörer i samhället och på olika nivåer, vilket kan skapa en otydlighet kring ansvarsfördelning och ansvarsutkrävande.

Utifrån denna kontext framkom i dialogen några konkreta utmaningar som i dagsläget försvårar en nationell förvaltning av metoder och program inom preventionsområdet.

Snedvriden konkurrens

När en statlig myndighet bedriver verksamhet som kan anses konkurrera med privata företag finns risk för problem. I dagsläget förekommer en rad privata aktörer som utvecklar, äger, sprider och utbildar i metoder och program för föräldraskapsstöd, alkohol- och drogprevention, skolprogram och så vidare. Om en statlig myndighet erbjuder samma eller liknande tjänst som finns på den öppna marknaden utan, eller till en lägre kostnad, snedvrids konkurrensen. Redan misstanken hos privata företag om att en myndighet subventionerar den konkurrensutsatta verksamheten kan negativt påverka företagens investeringar och inträde på marknaden⁴³. Samtidigt kan det finnas motiv för statliga myndigheter att erbjuda sådana tjänster, varav ett viktigt motiv är att säkerställa att tjänsten finns tillgänglig i alla delar av landet.

Upplagd motsättning mot tillitsbaserad styrning

Under de senaste åren har tillitsbaserad styrning förespråkats inom offentlig sektor. Tillitsdelegationen lyfte i sitt huvudbetänkande⁴⁴ fram att statens reglering, mål- och resultatstyrning och de resurser som staten använder för att styra spelar en grundläggande roll för hur arbetet sedan utvecklas i regioner och kommuner. Tillitsbaserad styrning lyfts fram som en delösning på problem och hinder som idag hindrar medarbetares handlingsutrymme. Samtidigt lyfter lokala aktörer ofta upp att de har behov av mer stöd från nationell nivå när det gäller att välja metod samt hålla kunskap och kompetens aktuell.

Resurser

Tidigare erfarenheter av nationell förvaltning av preventionsprogram har visat att detta kräver stora resurser. Utveckling, forskning, utbildning, kvalitetssäkring och utvärdering är alla aktiviteter som är kostnadsdrivande och inget som kan genomföras utan särskilt avsatta medel. Långsiktiga åtaganden krävs också för att säkerställa att lokala och regionala aktörer på sikt kan driva arbetet vidare på egen hand, då implementering kräver uthållighet över tid. En risk med kostnadsdrivande verksamheter är att beslutsfattare kan frestas att skära ner i ekonomiskt knappa tider, en risk som dock är allt större om ansvaret läggs på regionala eller lokala aktörer.

Utvecklingen av internetbaserade metoder och program

Dagens teknikutveckling har gjort att allt fler ser webbaserade metoder och program som en väg till ökad spridning av och tillgång till kunskapsbaserade metoder. I vissa fall är det samma aktör som utvecklat metoden eller programmet som även står för utvecklingen av en webbaserad variant, och i andra fall kommer initiativen från lokala aktörer som ser samverkans- och samordningsvinster med att samla information och kunskap på en webbaserad plattform. Det är i dagsläget främst i det senare fallet som förvaltningen är en utmaning. Om en metod, ett program eller en webbaserad modell utvecklas lokalt men kan gynna fler genom nationell spridning, vem bör då ta fortsatt ansvar för plattformen och innehållet däri?

⁴³ Statskontoret, Myndigheters säljverksamhet – hur och varför? Stockholm: Statskontoret, 2014.

⁴⁴ SOU 2018:47. Med tillit växer handlingsutrymmet – tillitsbaserad styrning och ledning av välfärdssektorn. Huvudbetänkande av Tillitsdelegationen.

Kriterier för spridning av metoder och program

Det som utmärker standardiserade och evidensbaserade metoder är att de är väl utprovade i forskning, de ska ha relevans för målgruppens behov, uppfylla vetenskapliga krav på validitet och reliabilitet och vara praktiskt användbara för de yrkesverksamma. För många av programmen och metoderna inom föräldraskapsstödsområdet saknas dock effektutvärderingar från Sverige, vilket gör att det blir svårt att uttala sig om huruvida programmen leder till det man vill för målgruppen. Det betyder dock inte att de inte är verksamma, utan endast att vi saknar vetenskaplig kunskap om detta. Implementeringen av en metod och den lokala kontexten spelar också in i hur väl metoden fungerar. Hur metoder och program bör bedömas och värderas när effektutvärderingar saknas är en viktig fråga. Ska en nationell förvaltare enbart sprida kunskap om de metoder som har utvärderats i randomiserade kontrollerade studier, eller kan andra värden och kunskapskällor vägas in?

Kortsiktig finansiering av forskning och utveckling av nya metoder och program

När en ny metod eller ett nytt program ska utvecklas ges uppdraget att utvärdera detta ofta till ett lärosäte. Lärosätet beviljas finansiering för studien som i bästa fall är flerårigt, men oftast är begränsat till ett eller två år. Efter att finansieringen upphört har sedan varken lärosätet eller den regionala/lokala aktören utrymme att fortsätta utvecklingsarbetet, även om utvärderingen visat på positiva effekter för målgruppen. Detta gör att etiska dilemman kan uppstå där den nationella nivån visar på vilka insatser som fungerar, men sedan inte möjliggör för den lokala och regionala nivån att ta del av dessa. Samtidigt skapas förväntningar hos medborgaren att den insats som erbjudits under projektiden ska fortsätta. Starka regioner och större kommuner har i det läget bättre förutsättningar att ta till sig nya metoder då de ofta har väl utbyggda stödstrukturer för implementering, medan mindre resursstarka regioner och kommuner hamnar efter. För att säkerställa nationell spridning har vissa lärosäten tagit på sig ett förvaltningsuppdrag. Detta är dock ofta uppbyggt kring en eller ett fåtal forskare, vilket gör att systemet är mycket skört.

Identifierade behov av en mer effektiv samordning av statliga resurser inom preventionsområdet

Utöver de utmaningar som finns kopplat till nationell förvaltning av program och metoder inom preventionsområdet, finns även en rad behov. På grund av dessa behov har förvaltningsdiskussionen kvarstått över tid, och om inget görs kommer behoven av stöd hos lokala och regionala aktörer att kvarstå, och diskussionen att fortsätta vara angelägen även framöver.

Ojämlighet i serviceutbud över landet

Såväl det nationella folkhälsomålet och målet för hälso- och sjukvården betonar att god hälsa ska vara möjlig att uppnå för alla och att den service och omsorg som samhället erbjuder ska finnas på lika villkor för hela befolkningen. I dagsläget har kommuner och regioner dock olika förutsättningar att styra resurser till främjande och förebyggande arbete, vilket leder till stora variationer i vilka insatser som kan erbjudas. Genom ett gemensamt nationellt ansvar för utveckling och förvaltning av kunskapsbaserade metoder och program skapas möjligheter för hela landet att ta del av aktuell kunskap och erhålla vägledning och stöd i implementeringen av denna. Metoder och program som inte har stöd i forskning kan fasas ut till förmån för de som forskning visat ger effekter för medborgarna. Även mindre resursstarka kommuner och regioner får då möjlighet att arbeta kunskapsbaserat.

Behov av långsiktighet i finansiering och implementering

Den statliga finansieringen av förändringsarbete inom välfärdsområdet präglas i hög grad av kortsiktighet och tillfälliga utvecklingsprojekt. I vården och omsorgen har det under senare år satsats åtskilliga miljarder i statliga stimulansmedel för att stödja utvecklingsprojekt och kvalitetsutveckling⁴⁵. Många av dessa har levererat bra resultat och uppnått målen, men de långsiktiga effekterna är högst

oklara⁴⁶. Ofta saknas en implementeringskapacitet i de organisationer som ska ta emot projektens resultat, samtidigt som finansiering saknas för aktörer som exempelvis lärosäten att stödja lokala och regionala aktörer i implementeringen. Detta gör att framgångsrikt utvecklingsarbete aldrig kommer till medborgarnas nytta, skattemedel ger inget mer än (i bästa fall) kortsiktiga effekter och stora satsningar med öronmärkta medel får inte avsedd effekt. En nationell modell för att förbättra infrastrukturen till det allmännas nytta skulle stärka långsiktigheten i det preventiva arbetet, och därmed generera större effekter på sikt.

Avsaknad av nationell vägledning leder till otydlighet, kortsiktighet och motverkar ett kunskapsbaserat arbetssätt

För de lokala och regionala aktörer som arbetar med kunskapsbaserade metoder och program finns idag en rad olika aktörer som de kan vända sig till för frågor och stöd. Samordning mellan dessa aktörer saknas dock ofta. Preventionsarbete är ett komplext område där såväl hälsans bestämningsfaktorer som den lokala kontexten kan spela avgörande roll för hur utfallet blir. Det behövs tydliga ansvarsstrukturer och kanaler för information och kommunikation på såväl nationell som på regional och lokal nivå för att preventionsarbetet ska fungera optimalt. Att Sverige idag saknar en sådan infrastruktur gör att incitamenten för att arbeta med kunskapsbaserade metoder och program är små, att arbetet ofta präglas av eldsjälur och att dessa eldsjälur efter en tid tappar motivationen. De lämnas ensamma att hantera den komplexitet som preventionsarbete innebär. Lokala och regionala beslutsfattare lämnas även med de kostnader det innebär att implementera nya metoder eller program, vilket i ekonomiskt utmanande perioder kan göra att det förebyggande arbetet slopas helt. Då finansiering och implementeringsstöd genom exempelvis utbildning sker kortsiktigt prioriterar kommuner och regioner ofta bort detta även om det finns tillfälliga medel för att arbeta med en viss metod.

Decentralisering av ansvar bromsar den nationella utvecklingen

Det finns idag ett flertal regionala och lokala aktörer som tagit stort ansvar för utveckling, förvaltning och spridning av program och metoder. Dessa aktörer är både offentliga, privata och ideella. För de offentliga aktörerna skapar bristen på långsiktighet från den nationella nivån ett dilemma, då enskilda regioner och kommuner varken har i sitt uppdrag eller har kapacitet att tillhandahålla utbildning och stöd till resten av Sverige. Civilsamhället tar idag ett stort ansvar särskilt inom föräldraskapsstödsområdet, men lider av kortsiktig finansiering och projektmedel som gör arbetet sårbart över tid. Dessa brister leder till att fortsatt utveckling inom preventionsområdet bromsas in.

Slutsatser och fortsatt arbete

Under hösten 2019 fortsatte MFoF arbetet genom att hålla fördjupade diskussioner med de nationella myndigheter som deltagit under vårens möten. Det blev tydligt att myndigheternas hållning i förvaltningsfrågan till viss del skiljer sig åt, men majoriteten anser att de nationella myndigheternas roll vad gäller stöd till lokal och regional nivå i genomförande, uppföljning och implementering behöver förtydligas samt att dagens system lägger ett för stort ansvar på kommuner och regioner att själva metodutveckla och utvärdera. Att förstärka den nationella nivåns stöd till implementering anses även kräva större finansiella resurser än vad som tilldelas myndigheterna idag.

MFoF anser att det behövs en grundlig diskussion kring vilka aktörer som bör ha ett nationellt ansvar för utveckling och förvaltning av program och metoder inom preventionsområdet och för vilka delar, samt vilka delar som lokal och regional nivå bör ha ansvar för. Ett samlat nationellt grepp kring hur kunskapsbaserade metoder och program fortsatt ska kunna utvecklas och tas om hand är nödvändigt för att uppnå hållbarhet och långsiktighet i preventionsarbetet. I dagsläget satsas stora summor på utvecklingsprojekt och innovation via forskningsmedel och statsbidrag, som i förlängningen inte kan generera effekter då ingen förvaltningsstruktur finns på plats för att ta hand om de satsningar

⁴⁵ Wänell, S.E., Statliga stimulansåtgärder för att främja kvaliteten i äldreomsorgen. Stockholm: Stiftelsen Stockholms läns äldrecentrum, på uppdrag av utredningen Nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen (S 2015:03), 2016.

⁴⁶ Ahlfeldt E., Ännu en hyllvärmare – eller problemet med projekt som rinner ut i sanden. En sammanfattning av avhandlingen: Hållbart utvecklingsarbete i vård och omsorg. Ett institutionellt perspektiv på projekt i en professionell och byråkratisk kontext. Linköpings universitet, 2017.

som varit framgångsrika. Myndigheten uppmuntrar därför Socialdepartementet att tillsammans med andra berörda departement ta initiativ till en gemensam diskussion med de nationella och regionala myndigheter som berörs samt Sveriges Kommuner och Regioner (SKR).

Uppdraget att följa upp den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd

Uppföljning av föräldraskapsstödet – nuläge och förutsättningar

Nationella indikatorer

För att kunna följa upp föräldraskapsstödet nationellt behövs nationella indikatorer som kan ge en relevant lägesbild av området, och som anknyter till den nationella målsättningen om att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt. Den 1 juni 2020 kommer MFoF att slutrapportera det regeringsuppdrag som myndigheten fick i regleringsbrevet 2017 om att ta fram och utveckla indikatorer på området. Dessa indikatorer, som ska vara begränsade till antalet och främst bygga på befintlig data, kommer att vara ett första förslag som framöver kommer att behöva testas i praktiken och utvärderas innan en slutlig lista på nationella indikatorer kan anses färdigställd. Uppföljning av föräldraskapsstödet kommer alltså fortsatt att vara ett nationellt utvecklingsområde.

Regionalt uppföljningsarbete

Utöver de nationella indikatorerna kommer regionala och lokala uppföljningar även fortsatt behövas för att spegla utvecklingen och variationer över landet. Länsstyrelsen i Örebro och den nationella samordnarfunktionen för länsstyrelsernas föräldraskapsstödsarbete som finns där följer årligen upp länsstyrelsernas arbete, och i vissa län har regionala kartläggningar genomförts i samverkan mellan Länsstyrelse, region och andra relevanta aktörer.

För 2019 anger åtta av totalt 21 svarande länsstyrelser att det genomförts eller påbörjats kartläggningar eller uppföljningar av föräldraskapsstödsarbetet i länet under året. Kartläggningarna har dock olika fokus – vissa hade kartläggning av pågående insatser som utgångspunkt medan andra utgick ifrån vilket kunskapsbehov aktörer i länet har. Metoden för kartläggning varierade från enkäter till kommunbesök, intervjuer och mailkorrespondens med nyckelpersoner.

Fem av 21 länsstyrelser anger att det finns en konkret handlingsplan för det föräldraskapsstödjande arbetet regionalt eller lokalt. Även dessa varierar vad gäller utgångspunkter och fokus, vilka aktörer som varit delaktiga i framtagandet samt vilken tidsomfattning man tänker sig att handlingsplanen ska ha. Länsstyrelsernas räckvidd som stödjande aktör i uppdraget är dock god, en övervägande majoritet, 20 av 21 länsstyrelser, anger att de har haft kontakt med samtliga kommuner i sitt län under 2019 och att dessa kommuner även i hög grad nåts av Länsstyrelsens olika insatser för att stödja arbetet i länet.

När samordnarna på länsstyrelserna själva beskriver förutsättningarna för att arbeta för ett stärkt föräldraskapsstöd i länet blir det tydligt att det förekommer skillnader. Flera samordnare anger att länets förutsättningar är goda tack vare en stor vilja och engagemang från flera aktörer, samt att det finns lång erfarenhet av arbete med stöd till föräldrar i länet. Däremot beskrivs även att uppdragets resursättning med ca 20 procents föräldraskapsstödsstjänst på de flesta länsstyrelser är en begränsning. Det uttrycks även att det saknas strategiska uppdrag och samordningsuppdrag där föräldraskapsstödet är tillräckligt tydligt såväl inom regionen som hos kommunerna. Det saknas ofta styrning

och struktur vilket medför att det är svårt att skapa samarbeten som är långsiktiga och hållbara över tid. Att kommunicera kring föräldraskapsstöd som en kunskapsbaserad insats som kan bidra till att minska negativa utfall för barn och unga inom andra sakområden lyfts fram som angeläget.

Länsstyrelsernas förutsättningar för arbetet varierar även vad gäller strukturerat uppföljningsarbete. Små personella och finansiella resurser för uppdraget kan utgöra ett hinder i flera län. Länens storlek varierar också, från Västra Götalands 49 kommuner till Blekinges fem kommuner och Gotlands enda kommun, vilket också gör att möjligheten till regional uppföljning ser olika ut. Det finns dock stor potential i att nyttja länsstyrelsernas kompetenser och kunskaper om länets föräldraskapsstödjande arbete i en uppföljning av föräldraskapsstödsarbetet. En gemensam diskussion kring Länsstyrelsernas roll i uppföljningsarbetet, och de förutsättningar som krävs för att kunna genomföra strukturerade och kvalitetsmässiga uppföljningar kan därför behövas framåt.

Lokalt uppföljningsarbete

På lokal nivå visade den kartläggning MFoF genomförde 2019 av 10 kommuners föräldraskapsstödsarbete⁴⁷ också på stora variationer över landet. En övergripande slutsats från kartläggningen är dock att det genomgående saknas systematisk uppföljning av föräldraskapsstödsarbetet i kommunerna, och att det finns behov av stöd från regional eller nationell nivå för att öka kunskapen och strukturera upp detta arbete. Några kommuner angav i intervjuer att de använder sig av indikatorer relaterade till föräldraskapsstöd, men de flesta gör det inte. Det vanligaste är att de följer upp de strukturerade föräldraskapsstödsprogrammen och återrapporterar detta till gruppleddare, eller till ansvariga forskare i de fall de använder sig av program som ingår i forskningsutvärderingar. Kommunerna uppger dock att de gärna skulle vilja använda sig av mer strukturerad uppföljning och att denna skulle leda till verksamhetsutveckling i högre utsträckning än vad den gör idag. Detta skulle öka synligheten och legitimiteten av föräldraskapsstödsområdet. Kommunerna uppger även att de skulle vilja kunna jämföra sig med andra kommuner.

Vidare verkar det fortsatt finnas en osäkerhet på lokal nivå kring vilka insatser som kan räknas till föräldraskapsstöd, vilket också påverkar möjligheten att följa upp arbetet. Det är ovanligt att kommunerna har någon person som är ansvarig för sammanställning och analys av uppföljningsunderlag, och de upplever att chefer och politiker sällan efterfrågar uppföljning. Den generella inställningen bland kommuner är att de tror att det skulle vara bra att uppföljningen efterfrågas från regional alternativt nationell nivå för att få uppföljningen att ske på ett strukturerat sätt.

Uppföljning av den nationella strategins mål och målområden

Länsstyrelsernas uppföljning kopplat till de tre målområdena

Under 2019 har MFoF stöttat Länsstyrelserna i arbetet med att konkretisera strategins tre målområden ett kunskapsbaserat arbetssätt, ett tillgängligt stöd och en stödjande organisation. På Länsstyrelsernas nationella nätverksdagar under våren 2019 genomförde MFoF en workshop kring behovskartläggning och -analys som ett led i att bygga ett arbete som utgår ifrån barns och föräldrars behov. En första version av en Guide för behovsanalys för föräldraskapsstödsområdet utformades. Under höstens nationella nätverksdagar fortsatte arbetet, där MFoF ledde en workshop för länsamordnarna som fick "screena", eller bedöma sitt läns status vad gäller nuläge inom de tre målområdena (läs mer under avsnitt 4.3). Dessa var båda mycket uppskattade uppgavs underlätta en konkretisering av den nationella strategin.

Utifrån de två nätverksträffarna, samt Länsstyrelsen Örebros uppföljning av arbetet i länen för 2019 blir det tydligt att fortsatt utvecklingsarbete behöver ske inom samtliga tre målområden. Dock är det

olika vilket målområde som är högst prioriterat i de olika länen. 18 av 20 svarande Länsstyrelser har under 2019 identifierat behov av kompetensutveckling i sitt län, och behov som lokala aktörer lyfter upp inom målområde 1 Ett kunskapsbaserat arbetssätt är bland annat:

- Hur man gör målgrupps- och behovsanalys för att få reda på vad föräldrar vill ha och behöver.
- Överblick av relevant och aktuell forskning inom området, samt erfarenheter från nationella utvecklingsprojekt.
- Kunskap om evidensbaserade föräldraskapsstödsprogram och -metoder.
- Hur kan man arbeta med systematisk uppföljning och utvärdering av insatser.

Det vanligaste är dock att de efterfrågar mer kunskap inom specifika områden, varav de två som dyker upp flest gånger i de öppna svaren är föräldraskapsstöd till utrikesfödda och nyanlända föräldrar samt stöd till föräldrar med funktionsnedsättning eller föräldrar med barn med funktionsnedsättning.

Inom målområde 2 Ett tillgängligt stöd anger Länsstyrelserna att det finns behov av kompetensutveckling inom länen för följande områden:

- Hur kan man arbeta för att nå nya/fler målgrupper med de insatser som erbjuds.
- Hur når man målgrupper som traditionellt är svåra att nå via befintliga arenor och tillgängligt utbud.
- Hur når vi fäder med föräldraskapsstödjande insatser.
- Mer kunskap om föräldraskapsstöd för föräldrar med äldre barn 6-18 år.

Till sist tycks det finnas stora behov av kompetensutveckling och stöd gällande målområde 3 En stödjande organisation:

- Hur byggs starka och uthålliga strukturer för föräldraskapsstöd.
- Hur når vi beslutsfattare med kunskap om föräldraskapsstödet effekter och potential som förebyggande insats.
- Kompetensutveckling för gruppleddare, exempelvis ledarskapsutbildning.
- Efterfrågan på erfarenhetsutbyte yrkesverksamma emellan.

Kommuners syn på arbetet inom de tre målområdena

Utöver detta lyftes kommunernas syn på föräldraskapsstöd i relation till de tre målområdena upp i den kartläggning som MFoF genomförde under 2019⁴⁸. I intervjuer med kommunföreträdare angav de att "Ett tillgängligt stöd" är det målområde som de arbetar mest intensivt med lokalt. Samtliga deltagande kommuner anger att de arbetar aktivt för att åstadkomma ett tillgängligt föräldraskapsstöd. Vad gäller föräldrars behov av stöd är det dock vanligt att kommunerna utformar insatser utefter behov som uppstår längs vägen, men att det ofta saknas en proaktiv behovsanalys. De behov som fångas upp tycks framför allt leda till mindre justeringar i de program som används lokalt. Samtliga kommuner i kartläggningen uppger också att de genomför aktiviteter för att nå ut med information om det stöd som finns. Mängden av olika typer av insatser i kommunen är stor, men kommunerna saknar ofta ett helhetsperspektiv på insatserna vilket kan leda till parallella spår och dubbelarbete.

Kommunerna arbetar inte med målområde 1 "Ett kunskapsbaserat arbetssätt" i lika stor utsträckning. De flesta arbetar inte med egen metodutveckling även om det förekommer, och det verkar inte heller förekomma något strukturerat arbete med att inhämta och implementera ny kunskap genom exem-

⁴⁷ PA Consulting Group AB, Kartläggning och ramverk för uppföljning föräldraskapsstöd. Skellefteå: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), 2019.

⁴⁸ PA Consulting Group AB, Kartläggning och ramverk för uppföljning föräldraskapsstöd. Skellefteå: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), 2019.

pelvis omvärldsbevakning eller genom att bearbeta resultat från uppföljningar. Stöd med att säkerställa att man arbetar kunskapsbaserat efterlyses istället från centralt eller regionalt håll, bland annat för att det anses vara resurskrävande att alla kommuner ska säkerställa att man arbetar kunskapsbaserat på egen hand. Kommunernas bedömning är att utvecklingen av arbetet med föräldraskapsstöd inte kommit så långt att inhämtning och implementering av ny kunskap har formaliserats, utan det tycks snarare vara personbundet när det sker. Kommunerna anser generellt att de inte får tillräcklig vägledning inom arbetet med föräldraskapsstöd. Det de anger att de saknar är framförallt vägledning kring senaste forskningen och tips på hur de kan förbättra sitt arbete.

Slutligen visade kartläggningen att ungefär hälften av de intervjuade kommunerna upplever att deras verksamhet är organiserad på ett sätt som stödjer arbetet med målområde 3 "En stödjande organisation". Flera lyfter att föräldraskapsstöd är ett prioriterat område och upplever att arbetet bedrivs på ett långsiktigt sätt, även om förebyggande arbete inte alltid prioriteras exempelvis vid nedskärningar. Framgångsfaktorer för ett långsiktigt hållbart arbete uppfattas vara att ha en särskilt avsatt funktion som arbetar med samordning av föräldraskapsstöd, att ha sammanställt en handlingsplan eller annat styrdokument som tydliggör riktning och ansvar samt att ha en ordinarie budget för arbetet (inte endast projektmedel). Det framkommer dock att merparten av kommunerna också ser utmaningar i att samverka inom kommunens organisation. Ungefär hälften av kommunerna har någon form av förvaltningsövergripande samverkansstruktur kring föräldraskapsstöd, men ett generellt problem som lyfts är att arbetet ändå tenderar att bedrivas i stuprör. Även inom detta målområde lyfts önskemål om mer stöd från regional och nationell nivå. Kartläggningen visar att kommunerna upplever att det varierar hur mycket stöd man får från Länsstyrelserna beroende på vilket län de befinner sig i, och majoriteten av kommunerna upplever inte att det finns en tydlig kedja av ansvariga aktörer mellan lokal, regional och nationell nivå.

Reflektioner och diskussion för fortsatt arbete med uppföljning av föräldraskapsstöd

Som beskrivet ovan har MFoF samlat erfarenheter och synpunkter kring uppföljning av föräldraskapsstödsarbete från såväl lokala som regionala och nationella aktörer sedan 2018. För att ta hand om dessa, samt för att kunna tillmötesgå de behov som synliggjorts har MFoF som mål att ta fram en plan för uppföljning av den nationella strategins mål och målområden under 2020. Planen kommer att inkludera en bedömning av vilka resurser och vilken kapacitet som krävs på myndigheten för att kunna genomföra en kvalitetsmässig och ändamålsenlig uppföljning.

Länens och kommunernas förutsättningar för att följa upp föräldraskapsstödsarbete varierar. I den kartläggning av föräldrastöd som Folkhälsomyndigheten genomförde 2013 uppgav 64 procent av de svarande kommunerna att de arbetade med systematisk uppföljning på området. Motsvarande siffra för barnhälsovårdens verksamheter var 82 procent medan regionernas strategiska folkhälsofunktion inte arbetade med systematisk uppföljning av föräldrastöd i någon stor utsträckning (13 procent). En uppföljning av de kommuner som inte längre erhöll statliga utvecklingsmedel för arbete med föräldrastöd visade att andelen som arbetade med systematisk uppföljning av föräldrastöd hade minskat efter två år⁴⁹. Detta kan indikera att stöd från regionalt eller nationellt håll kan behövas för att kommuner ska kunna bygga hållbara strukturer för ett kunskapsbaserat arbetssätt där uppföljning används som ett förbättringsverktyg.

Erfarenheter visar att kommuner efterfrågar vägledning och stöd just inom uppföljningsområdet. Föräldraskapsstöd är ett tvärsektorielt område och sker inom flertalet verksamheter och av olika aktörer. På lokal och regional nivå saknas ofta helhetsbilden av vilket stöd som erbjuds, och regelbundna kartläggningar av föräldrars önskemål och behov saknas generellt. En möjlighet är att från nationellt håll göra regelbundna uppföljningar av arbetet på lokal nivå, för att tillmötesgå behovet hos kommu-

⁴⁹ Folkhälsomyndigheten, Så arbetar kommuner, landsting, kommun- och regionförbund och ideella organisationer med föräldrastöd. Kartläggning 2013. Stockholm: Folkhälsomyndigheten, 2014.

ner att kunna jämföra sig med andra, samt för att främja områdets utveckling generellt då uppföljning ofta för med sig en viss styrningseffekt. Detta kommer dock innebära en ökad rapporteringsbörda för kommunerna som redan idag rapporterar in en mängd data till nationella myndigheter.

En annan möjlighet är att förstärka Länsstyrelsernas kapacitet för att driva och stödja det systematiska uppföljningsarbetet i länen. Länsamordnarna för föräldraskapsstöd har goda kunskaper om, och kontakter i kommunerna vilket ger möjligheter att arbeta länsgemensamt med uppföljning av området. För detta krävs dock gemensamma diskussioner med Länsstyrelserna kring roller och ansvar samt hur MFoF och Länsstyrelserna kan komplettera varandras arbete på ett ändamålsenligt sätt. I förlängningen skulle det också kräva ett utökat uppdrag till Länsstyrelserna och utökade resurser.

Ytterligare ett alternativ kan vara att föräldraskapsstödsuppföljning inkluderas i någon redan befintlig uppföljning av preventionsarbete i kommuner och län, exempelvis inom ramen för uppföljning av folkhälsoarbetet eller ANDT-arbete. För att detta ska vara möjligt krävs dialog med Folkhälsomyndigheten som idag ansvarar för uppföljning av dessa två områden, alternativt ett utökat uppdrag till Folkhälsomyndigheten att följa upp föräldraskapsstöd i samverkan med MFoF.

Avslutande diskussion

Utmaningar och möjligheter i det fortsatta arbetet för ett stärkt föräldraskapsstöd

Delredovisningen har visat att det finns en rad utmaningar att ta sig an för att stärka föräldraskapsstödsarbetet i Sverige och komma ytterligare en bit på väg mot målet att alla föräldrar ska erbjudas föräldraskapsstöd under barnets hela uppväxt. Rapporten visar dock också på en stor bredd, och på en mångfald av insatser som genomförs inom området, vilket är glädjande.

Utmaningarna på området präglas främst av områdets tvärsektoriella natur som försvårar styrning och samverkan. Detta är dock inte unikt för föräldraskapsstödsområdet utan utmärker flera preventionsområden där insatser krävs på flera nivåer, i olika former samt på olika arenor samtidigt för att få genomslag. Kommuners, regioners och länsstyrelsernas varierande förutsättningar för arbetet gör också att föräldrars tillgång till stöd skiljer sig åt över landet. Att från den nationella nivån stödja en utveckling av långsiktiga strukturer för stöd till lokala och regionala aktörer i att arbeta kunskapsbaserat är därför angeläget. Tillfälliga satsningar med statliga medel för utvecklingsprojekt bör undvikas och fokus bör istället ligga på att bygga upp långsiktigt kunskapsstöd, stöd i uppföljning, implementering, utvärdering och förvaltning av effektiva föräldraskapsstödsinsatser.

Vidare är föräldraskapsstödet tillgänglighet en viktig fråga för framtiden. Många kommuner arbetar aktivt för att öka tillgängligheten till stöd, men fortfarande ser vi att det ofta är kvinnor, högutbildade och personer som är födda i Sverige som tar del av det stöd som erbjuds. Webb-baserat föräldraskapsstöd efterfrågas i hög grad av yrkesverksamma för att öka tillgängligheten för de som exempelvis har långa geografiska avstånd till närmaste föräldraskapsstödjande arena, eller av andra skäl inte kan eller vill använda sig av befintliga forum. I den undersökning som MFoF genomfört tillsammans med SOM-institutet vid Göteborgs universitet (se avsnitt 4.1, s. 9) angav dock få föräldrar att de använde sig av internet eller appar som stöd, och att de som använde sig av dessa kanaler främst var föräldrar med yngre barn, kvinnor, högutbildade och boende i storstäder. För att föräldraskapsstödet ska kunna bidra till en mer jämlik hälsa behövs därför mer kunskap kring hur aktörer kan anpassa och nå ut med det stöd som erbjuds, samt hur nya former av stöd kan utvecklas för att vara attraktiva för dagens föräldrar. Att utveckla internetbaserat stöd kommer inte nödvändigtvis att leda till en större tillgänglighet, utan kan istället ge de som redan tar del av stöd ännu en kanal för detta.

Avslutningsvis har mycket hänt inom området. Svensk forskning har visat att föräldraskapsstöd är en effektiv insats såväl på universell nivå som på selektiv och indikerad nivå, och att stöd till föräldrar leder till positiva effekter för såväl föräldrar som barn. Alltmer uppmärksamhet fästs också vid föräldraskapsstödet stora potential som ett verktyg för att minska negativa utfall för barn och unga i ett tidigt skede. Det är MFoF mycket glada över. Barns rättigheter har tydliggjorts än mer i arbetet med stöd till föräldrar, och i och med att Barnkonventionen blev lag i Sverige 1 januari 2020 har frågan än mer kommit på agendan hos beslutsfattare och yrkesverksamma. Att ytterligare förtydliga hur barns och ungas rättigheter kan tas tillvara i föräldraskapsstödsarbetet är därför ett av MFoFs mål under 2020. Med hjälp av barns och ungas egna röster kan föräldraskapsstödet fortsätta utvecklas på ett sätt som stödjer barns hälsa och utveckling i en positiv riktning.

Bilaga 1.

Inbjudna aktörer till diskussioner om förvaltning av metoder och program inom preventionsområdet 2019

Brottsförebyggande rådet

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN)

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES)

Folkhälsomyndigheten

Jämställdhetsmyndigheten

Karolinska Institutet

Kriminalvården

Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen i Örebro län (nationell samordning föräldraskapsstöd)

Myndigheten för civilsamhälles- och ungdomsfrågor (MUCF)

Socialstyrelsen

Statens beredning för social och medicinsk utvärdering (SBU)

Stockholm förebygger alkohol- och droger (STAD)

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)

Uppsala universitet

Bilaga 2.

Inbjudan och program till nationell konferens "Jämställt föräldraskap – gynnar arbetstagare och arbetsgivare", 24 september 2019

Jämställt föräldraskap – gynnar arbetstagare och arbetsgivare

Dag: Tisdag 24 september 2019

Plats: Malmö universitet, Nordenskiöldsgatan 10

Lokal: Orkanen, D138

Även webb-sändning!

Under dagen får du ta del av konkreta förslag, fakta och forskning för hur arbetet för att främja ett jämställt föräldraskap kan bedrivas.

Konferensen är kostnadsfri och kommer att webbsändas för de som inte kan närvara i Malmö.

Anmälan via lansstyrelsen.se, [klicka här!](#)

Gäller både deltagande på plats och via webb. Sista anmälningssdag är 13 september.

” Småbarnspappor arbetar mest övertid och spenderar två timmar mindre per dag med sina barn jämfört med småbarnsmammor.”

Konferensen arrangeras av Länsstyrelserna och MFoF (Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) i samverkan med Almega, Arbetsgivarverket, Försäkringskassan, LO, Malmö universitet, MÄN, Sveriges kommuner och landsting samt TCO.

PROGRAM

- 09.00 Inledning och välkomna, Moderator Johanna Palmström (JP)
*Kerstin Tham, rektor Malmö Universitet
Anneli Hulthén, landshövding i Skåne
Åsa Lindhagen, jämställdhetsminister*
- 09.30 Föräldraförsäkringen – trender, mönster och utveckling över tid
Åsa Trotzig, jämställdhetsstrateg Försäkringskassan
- 10.00 Utmaningar på arbetsplatsen och i samhället – vad ser facken?
Joa Bergold, utredare LO, och Åsa Forsell, utredare TCO
- 10.40 Paus
- 11.10 Informella arbetsplatskulturer – ett hinder för pappors familjeliv
Philip Hwang, professor Psykologiska Institutionen vid Göteborgs universitet
- 11.50 Samtal på scen
*Jenny Lindmark, socialförsäkringsexpert Arbetsgivarverket
Charlotta Undén, förhandlare Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)
Tuija Kivistö Ivarsson, arbetsgivarpolitisk expert Almega
Elin Keibert, expert kompetensförsörjning Sveriges Byggindustrier*
- 12.20 Lunch
- 13.10 Heltidsarbete som norm – en del av lösningen för att klara framtidens kompetensförsörjning
*Charlotta Undén, förhandlare Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)
Lena Byström, ombudsman Kommunal*
- 13.40 Föräldraskap allas ansvar – interaktivt pass om vinsterna att dela lika
Jens Karberg, MÄN för jämställdhet
- 14.25 Paus
- 14.45 Ett jämställt arbetsliv – så gör du
*Peo Grimheden, ombudsman Unionen
Maja Rajš, ombudsman Akademikerförbundet SSR
Tuija Kivistö Ivarsson, arbetsgivarpolitisk expert Almega
Sara Mårtensson, SVP CGL Syd (IT-företag)*
- 15.20 Jämställdhet – för en mer attraktiv byggbransch
*Elin Keibert, expert kompetensförsörjning Sveriges Byggindustrier
Pär Ottosson, personalsamordnare/HR MVB AB bygg*
- 15.50 Nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd
Kristina Svartz, generaldirektör Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)
- 16.15 Avrundning och tack för idag

Konferensen arrangeras av Länsstyrelserna och MFoF (Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd) i samverkan med Almega, Arbetsgivarverket, Försäkringskassan, LO, Malmö universitet, MÄN, Sveriges kommuner och landsting samt TCO.

MYNDIGHETEN FÖR
FAMILJERÄTT OCH
FÖRÄLDRASKAPSTÖD